

Landskap i förändring

Profilering och samverkan i vår närmaste
omvärld

Fredrik Melander

Statsvetenskapliga institutionen
Lunds universitet

Innehåll

Uppdraget	3
Inledning	3
Kort om olika samarbetsformer	4
Erfarenheter av "nätverksinstitutioner"	6
Om federationer – några exempel	10
Norden	12
Danmark	13
Policyutveckling	13
Utvecklingskontrakt för universiteten	18
Globaliseringsrådet och dess konsekvenser för universiteten	20
Sammanfattning	26
Norge	28
Policyutveckling	29
Profiler och samarbete – exempel från Norge	34
Sammanfattning	40
Finland	41
Policyutveckling	42
Strukturell utveckling av universitets- och högskolesystemet	43
Profiler vid universitet och högskolor	49
Sammanfattning	50
Andra exempel	52
Storbritannien och Skottland	52
Nederländerna	53
Några ytterligare exempel	54
Slutsatser	56
Referenser	58

Uppdraget

Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) bedriver sedan en tid tillbaka ett internt arbete för att ta fram en strategi kring i universitets- och högskolelandskapets framtida utformning. Arbetet inriktas i stor utsträckning på frågor om samarbete och samarbetsformer mellan olika lärosäten och profilering av enskilda lärosäten och sektorn i stort. Undertecknad har blivit ombedd att teckna en konkret bild av utvecklingen inom universitets- och högskolelandskapen i ett för Sverige antal relevanta länder. Studien beskriver i första hand utvecklingen i våra nordiska grannländer – Danmark, Norge och Finland – men exempel och erfarenheter från ett par andra europeiska länder kommer också att presenteras, om än i kortare och mera fragmentiserad form.

Min strategi är att både presentera de övergripande politiska målsättningarna och de reella konkreta strategierna på den politiska nivån och konkreta exempel hämtade från lärosätetsnivå. Varje avsnitt inleds med en kortare bakgrundsteckning av respektive lands universitets- och högskolesystem. Tidsmässigt ligger fokus på utvecklingsprocesserna under det senaste decenniet med tyngdpunkt på förändringar under 2000-talet.

Inledning

Globaliseringen av världsekonomin har påverkat såväl enskilda länders utbildnings- och forskningspolitiska strategier som enskilda universitet och högskolor runt om i världen det senaste decenniet. Under 1990-talet har den institutionella ordningen inom universitets- och högskolelandskapen i Europa genomgått substantiella förändringar genom exempelvis en ökad autonomi i förhållande till statsmakterna, ökade krav på socialt ansvarstagande, allt kraftigare nationell och internationell konkurrens om studenter och forskningsmedel. Till detta skall läggas en kraftig expansion av antalet studerande i så gott som samtliga länder. Dessa och en lång rad andra förändringsprocesser har drivit fram nya finansierings- och utvärderingssystem baserade på mål- och resultatstyrning, ”klumpsummebudgetering” och efterhandskontroll och internationell benchmarking. Inom EU har den högre utbildningen och forskningen genom *Lissabonprocessen* allt mer lyfts fram som den enskilt viktigaste enskilda tillväxtskapande kraften och genom s.k. *Bolognaprocessen* omvandlas och harmoniseras nu utbildningssystemen i Europa allt mer.

Thus, higher education and research have been regarded as important political tools in the development of national and regional economies more than being valued per se for developing new knowledge and educating critically-thinking individuals (Fägerlind & Strömqvist 2004).

Forskningen och den högre utbildningen har de senaste decennierna fått en delvis ny roll i samhället och med den en rad nya uppgifter och utmaningar. Om ökad konkurrens institutionerna emellan var 1990-talets övergripande politiska strategi runt om i västvärld så har samverkan och samarbete allt mer trätt fram som konkurrensmyntets andra sida under 2000-talet. Den ökade konkurrensen internationellt och nationellt har fått politiker och akademiska företrädare på alla nivåer att allt mer söka samarbetslösningar över tidigare starkt institutionaliserade gränser.

Kort om olika samarbetsformer

Det senaste decenniet har den organisatoriska dynamiken ökat påtagligt inom universitets- och högskolevärlden. Trenden går emot allt större institutioner genom i första hand fusioner, bildandet av federationer och andra ”lösare” och mindre omfattande samarbetsavtal. I den här studien kommer jag senare att beskriva den konkreta utvecklingen i Norge, Danmark och Finland och vi kommer där att se starka processer i riktning mot ökad akademisk koncentration och institutionell integration.

Inledningsvis finns det dock anledning att kort uppmärksamma några slutsatser från forskningen om universitet och högskolor. För det första ger inte litteraturen något direkt stöd för större akademiska miljöer per definition skulle vara bättre miljöer för forskning och utbildning. Storleken på några av de främsta amerikanska forskningsuniversiteten utgör en intressant empirisk referenspunkt i det här sammanhanget.

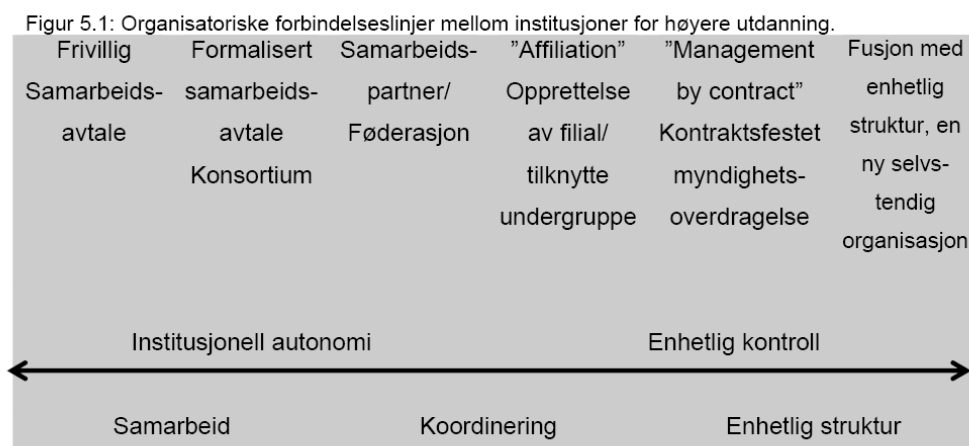
Tabell 1. Antal studenter vid några amerikanska forskningsuniversitet

	Undergraduate	Graduate
Yale	5000	6000
Harvad	7000	12000
MIT	4000	6000
Stanford	6000	8000

Ett av skälen till detta är att eventuella storleksvinster inte sällan ”äts upp” av kostnader i ökad komplexitet och styrningsförluster. För det andra visar litteraturen inom hela det samhällsvetenskapliga fältet att förändringar i formella organisationer inte nödvändigtvis leder till effekter (eller i varje fall de önskvärda effekterna) i människors handlande. Människor tenderar att i stor utsträckning handla utifrån djupt rotade identiteter, roller och invanda föreställningar. Dessa två övergripande iakttagelser leder mig till den försiktiga slutsatsen att man inför förändringar i universitets- och högskolesystemen måste diskutera och analysera vilka problem man har, vilka förändringar som bör genomföras och i minst hur dessa bör förverkligas. Är verkligen utvecklingen mot större sammanslagna miljöer den enda vägen? Vilka incitament krävs för att förändra inte bara de formella organisationerna, utan även lärarna och forskarnas faktiska handlande? I resonemang omkring organisatoriska förändringar inom universitets- och högskolevärlden glöms inte sällan den operativa mikronivån bort. Hur påverkar olika förändringar förutsättningarna för lärare och forskare och forskargrupper?

Om vi lämnar de här mer övergripande frågorna och tar oss an diskussionen om samverkansformer inom den högre utbildningen finns det i den internationella litteraturen en hel del intressanta och relevanta diskussioner. En bra utgångspunkt, tycker jag, är figuren nedan som visar olika samverkansformer på en skala mellan autonomi och enhetlighet.

Figur 1. Organisatoriska samverkansmodeller

Kilde: Harman (2000), inkludert Eastman og Langs (2001) modifikasjoner.

De ulike samarbeidsformene har en rad skilda karaktäristiska drag. Den första kategorin (frivilliga samarbetsavtal) kan vi nog lämna utan anmärkning sedan de i princip innebär att två eller fler självständiga parter kommer överens om former och innehåll för samverkan. En lite schematisk granskning av de övriga tänkbara samverkansformerna kan se ut som följer:

- **Formaliserat samarbetsavtal/Konsortium**
 - Den formella organisationen är åtskild från övriga delar av organisationen.
 - Medlemskap är frivilligt
 - Medlemskap är institutionellt
 - Konsortiet är skapat separat från de andra medlemmarna
 - Organisationens ledare utses av dess medlemmar
 - Organisationens högsta ledare utnämns av styrelsen och anställas av konsortiet.
 - Konsortiet är juridiskt ansvarigt för egendom och skulder och har sin egen personal och budget.
 - Konsortiet erbjuder (vanligtvis) sina "tjänster" till dess medlemmar.
- **Federation/konfederation/samarbetspartner**
 - Varje deltagare i federationen förbli autonom och självständig, de behåller sina styrelser och auktoriteter i fråga om exempelvis examinationsrätter och behåller sina ägodelar, skulder och anställningar.
 - Studenter kan (vanligtvis) studera vid alla federationens universitet och högskolor. Lärosätena kan därför bredda utbildningsutbudet till en begränsad kostnad. Den "ledande" institutionen sätter (vanligtvis) den akademiska standarden i samarbetet.
 - Medlemsinstitutionerna kan fortsätta att erbjuda tjänster och studieprogram utanför federationen.
 - Federationer är organisatoriskt och styrningsmässigt komplexa. Idén bygger på maktindelning underifrån, dvs. makt delegeras *uppåt* inte *nedåt*.
- **Upprättande av filial**
 - Sker som regel mellan två institutioner
 - Sker oftast mellan två institutioner av olika karaktär.
 - De inblandade institutionerna skapar rationaliseringsvinster genom att inte erbjuda "överlappande" program och leder därför ofta till en ökad arbetsdelning mellan institutionerna.
 - Filialen uppger (vissa) delar av sin autonomi
- **Fusion**
 - Två eller institutioner slår sig samman för bilda ny organisation
 - Minst en institution (eventuellt alla) avsäger sig sin autonomi och legala identitet

- All egendom, skulder, legala förpliktelser etc övergår till den nya sammanslagna institutionen.
- Den här typen av fusion är så gott som omöjlig att reversera

I den löpande diskussionen nedan kommer jag att visa på ett antal exempel på i första hand federationer och fusioner. En annan organisatorisk aspekt som man bör uppmärksamma inledningsvis är framväxten av mera *nätverksliknande* organisatoriska skepnader inom universitets- och högskolevärlden. Enskilda universitetet utvecklar t.ex. verksamhet på flera orter – se fallen med Syddansk universitet och Aalborg i Danmark – eller så bildar flera universitet och eller högskolor konsortier eller federationer eller liknande vilket gör att man skapar en mer splittrad/utspridd organisation. Det finns i litteraturen en diskussion om erfarenheterna av dessa nätverksliknande institutioner.

Erfarenheter av "nätverksinstitutioner"

I flertalet av de länder som beskrivs i den här studien präglas utvecklingen av formeringen av mera nätverksliknande organisatoriskt lösningar. Det geografiskt tätt sammanhållna universitetet eller högskolan tycks nu vara på väg ut som dominerande organisatorisk lösning i sektorn. I de nordiska länderna kommer vi att se utvecklingen av stora federativa universitet i Finland, fusionerade och ofta utspridda universitet i Danmark och en rad olika typer av nya fusioneringsprocesser i Norge. Låt oss i korta drag se vilka erfarenheter av nätverksbaserade lösningar som finns refererande i den existerande litteraturen.

I en svensk kontext har en forskargrupp vid forskningsinstitutet SISTER studerat för- och nackdelar med alliansbildningar inom fältet på så väl ett mera generellt plan som i ett antal konkreta fall (exempelvis bildandet av en strategisk allians mellan Chalmers och KTH). Gruppen har försökt ställa samman argumenten för och emot alliansbildningar på ett generellt plan. Jag tycker att det är en bra ingång till diskussionerna och deras sammanställning ger en bra översikt av huvudlinjerna i litteraturen.

Figur 2. Argument för och mot allianser

Arguments in favour: - Profiling and concentration - Easier to compete for increased funding - Greater opportunities for renewal - Cooperation, critical mass, competence - Recruitment (international) - International cooperation	Arguments against: - Traditions, reduced autonomy - Regional linkages - Distance - Relative weakening of the influence of heads of faculties (or equivalent) - More bureaucracy, slower reactions - Legal and financial administration obstacles
Opportunities: - Classic merger arguments (synergies etc.) - Easier to obtain new resources for reappraisal and restructuring - Educational opportunities (international recruitment, masters and Ph.D.s) - Relationship with industry and the community - More resources to handle intellectual property issues	Threats: - Weakened identity and brand - Less chance of establishing strong alumni support - Impact on undergraduate education - Many subjects will feel threatened (more than the number that will benefit?) - Trade union aspects

Källa: Deiacio & Melin (2005)

Den nederländske universitetsforskaren Eric Beerkens är mer konkret i sina slutsatser efter att studerat olika typer av internationella konsortier inom fältet. Han menar att dessa sällan lyckas realisera de möjligheter som samarbetet öppnar upp för. Han menar också att de mest framgångsrika samarbetsformerna har en tämligen lös struktur och form som inte påverkar de enskilda organisationerna mera fundamentalt. En av förklaringarna till detta är att det i organisationer som värderar sin autonomi och sitt oberoende högt ofta finner det svårt att delegera makt och auktoritet uppåt (eller utåt) (Beerkens et al 2007:77) .

Skovdin (1997) har exempelvis visat att framgångsrika fusioner inom den högre utbildningen – på ett generellt plan – i först hand sker mellan lärosäten med *olika* karaktär. Budskapet är att ju större skillnad, desto större sannolikhet för att fusionen skall lyckas. Forskningen visar vidare att komplementaritet är helt avgörande för samarbeten inom den högre utbildningen. *Komplementariteten* omfattar både institutionernas unikhet och symmetrin institutionerna emellan och är det som i slutändan är avgörande för vilka nya resurser som tillgängliggörs genom samarbetet. Forskningen visar också att *kompatibiliteten* mellan institutionerna påverkar utfallet. Litteraturen ger här visst stöd för att likartad historia, kultur, organisation etc. har en positiv inverkan på nätverkens agerande. Eric Beerkens fallstudier av internationella nätverk visar dock att det inte finns någon enkel väg till framgång. Han visar på en rad avgörande mekanismer för framgångsrikt samarbete inom den högre utbildningen.

Beerkens (2004, refererad i Stensaker et al 2005) drar följande slutsatser:

- Komplementaritet er en viktig forutsetning, men vil kun bidra til suksess om de rette mekanismene for å overkomme vanskeligheter (coping mechanisms) blir brukt for å identifisere, kommunisere og utnytte komplementariteten. *Analysen har vist at dette er enklere om målsettingene for nettverket er sammenfallende med både den regionale og globale konteksten og de interne verdiene i akademien.* Noe som ofte er tilfelle i de mer tradisjonelle

nettverkssamarbeidene, omfattet av utveksling av studenter, utveksling av ansatte, samarbeid om forskning og utveksling av informasjon. I tilfeller der det er nødvendig med en høy grad av integrasjon for å oppnå målsettinger for nettverk er det nødvendig med mer komplekse mekanismer for å overkomme vanskelighetene;

- Berkekeens viser i analysen at kompatibilitet mellom institusjonelle kontekster ikke har hatt sterk innvirkning på yteevnen i alle casene som er studert. Til tross for dette mener han at det er grunn til å argumentere for at kompatibilitet bidrar positivt til yteevne (om ikke så lineært som først hevdet). Sammenhengen er mest tydelig når det er faktorer som ikke er forenlige innenfor et nettverk, et funn som faktisk støtter argumentet om at det er nødvendig med et visst nivå av forenlighet mellom parter i et nettverk. I tilfeller der nært samarbeid og en høy grad av integrering kreves dannes det utfordringer som overgår det komplementariteten alene kan dekke;

- I tilfeller der nettverket er komplekst og integrasjonsnivået høyt – eksempelvis ved felles satsinger, felles forskerskoler, felles utdanningsprogrammer, felles administrative enheter og felles akkrediteringsordninger er det helt avgjørende at komplementariteten og kompatibiliteten styrkes ytterligere ved å ta i bruk såkalte "coping mechanisms" - mekanismer for å overkomme vanskeligheter. Analysen viser at mekanismene vil være mest effektive om kvaliteten på nettverksforholdene er tilfredsstillende. *Dette er igjen avhengig av tilstrekkelig kommunikasjon, en klar og stabil organisasjon og forpliktelse.* Dette er faktorer som vil bedre forholdene på personaltivå, forholdene på avdelingsnivå og mellom medlemmene av nettverket totalt gjennom sosialiseringprosesser og etablering av tillit.

Beerkeens legger stor vikt vid man han kallar "coping mechanisms" för att förklara relationen mellan kompabilitet/komplementaritet och framgångsrika samarbeten. Vilka är då dessa mekanismer? Figuren nedan ger ett svar.

Figur 3. "Överlevnadsmekanismer"

Strategic coping mechanisms		Institutional Coping Mechanisms	
		Centralised institutional forms	Decentralised institutional forms
low			low
	* Seeking <i>new resources</i> through new members	* Connecting to <i>existing relations</i>	* Connecting to <i>existing relations</i>
↓	* <i>Identification of additional complementary resources</i> within the existing consortium	* Information on existing differences in institutional contexts of the members to create <i>awareness</i>	* Information on existing differences in institutional contexts of the members to create <i>awareness</i>
↓	* Improve utilisation of existing sources of complementarity through: - <i>renegotiation or abolishment</i> of objectives - <i>adapting</i> activities to existing university communities and to existing regional circumstances - providing <i>incentives</i> for staff to become involved or to increase their involvement	* <i>Familiarisation</i> with existing institutional contacts through meetings, seminars or courses * Administrative structures for <i>tackling problems</i> due to differences * <i>Reducing differences</i> through mutual adjustment * <i>Abolishing differences</i> through incorporation (only in the case of organisational differences)	* <i>Familiarisation</i> with existing institutional contacts through meetings, seminars or courses
complexity			complexity
↓			↓
↓			↓
high			high

Källa: Beerkens (2004)

En anledning till att jag uppehåller mig vid den här diskussionen är att jag menar att här finns en hel del mera generella lärdomar som man kan ha med sig när man diskuterar institutionella samverkansprocesser inom den högre utbildningen.

I en studie av nätverkskonstellationerna som bildades i mitten av 1990-talet inom *Högskolan i Telemark* (Norge) dras en rad andra slutsatser med relevans för den här studien. Det visade sig bl.a. att särskilt den akademiska integrationen var svår att uppnå. De samarbeten som existerade innan fusionen upprätthölls, men några nya samarbetsmönster gick inte att se ett par år efter omorganiseringen. En förklaring till detta var att det saknades såväl formella som informella *mötesplatser* där de *sociala nätverken* mellan personalen kunde stärkas och där gemensamma projekt kunde formas (jfr Beerkens diskussion om "coping mechanisms"). Det visade sig att bortom de formella organisationsförändringarna så bedrevs den operativa verksamheten kvar enligt tidigare upparbetade mönster. Svårigheterna visade sig stora när det gällde att etablera en *gemensam kultur* och förståelse för den nya "stororganisationens" målsättningar och ambitioner. Det *geografiska avståndet* mellan enheter upplevdes som stort och svårt att överbrygga. I analyser av nätverksinstitutioner i Australien dras liknande slutsatser och de pekar på vikten av kopplingar och integrationen mellan enheterna i nätverket. Analyserna visar också på behovet av att identifiera skillnaderna mellan institutionerna och *använda* dessa skillnader i utveckling av verksamheten, snarare än att försöka *undanröja* dem.

Skapandet av nätverksinstitutioner inom universitets- och högskolevärlden är kopplat till förhoppningar om *stordriftsfördelar* (ekonomiska, akademiska) skall stärka de inblandade institutionerna. Den federativa strukturen har på fler håll blivit beskriven som en ideal struktur sedan den öppnar upp för de enskilda medlemmarna att behålla en viss autonomi och viktiga institutionella/kulturella markörer (traditioner, riter etc.) inom ramen för en gemensam organisation. Dessa beskrivningar har inte sällan varit knutna till och påverkade av framgångsberättelser kring multicampus universitet i London och Kalifornien.

Samnmanfattningsvis kan man konstatera att det i litteraturen finns gott stöd för att hävda att det finns tydliga *potentiella* vinster såväl forsknings- som utbildningsmässigt med integration i nätverksliknande konstellationer. Men man bör samtidigt vara medveten om de risker/svårigheter som finns och det bör finnas en strategisk beredskap att hantera dessa hinder.

Om federationer – några exempel

I så väl de nordiska länderna som i rad andra länder diskuteras allt mer utvecklingen mot federativa universitetsstrukturer. I vissa fall talar man om organisationen just som en federation, men i andra fall – som exempelvis multicampus eller nätverksuniversitet – så är det i praktiken en fråga om federativa strukturer. Vad är då en federation i rent statsvetenskapliga termer? Oftast anser man att ett land är federalt om statsmakten inom dess gränser är delad mellan en central och en regional nivå och myndigheterna på respektive nivå har omfattande självständiga och klart definierade befogenheter. En grundläggande tanke inom federalismen är att makten kommer underifrån och vid behov delegeras uppåt och inte tvärt om som i enhetsstater. Vad innebär detta om vi översätter det till universitets- och högskolesektorn? Är dagens svenska universitet egentligen federationer? Knappast sedan makten på fakultets- och institutionsnivå i princip är delegerad från den centrala universitetsledningen. Vad finns det då för exempel på federationer i vår omvärld.

Ett exempel är irländska *National university of Ireland* som består av fyra konstituerande och i dagsläget fem anslutna universitet och högskolor. Varje enskild enhet har sin egen beslutsstruktur och tydliga befogenheter. Den gemensamma styrningen utövas av en gemensam styrelse ("Senaten") och dess chef, "The Chancellor". Universitetet grundades i början av 1900-talet och har enligt den irländska universitetslagen i första hand makt att reglera och dimensioner utbildningsutbudet vid de anslutna enheterna, utse externa examinatorer och utfärda examina. Senaten är brett sammansatt med representanter från de konstituerande universiteten och externa ledamöter utsedda av regeringen. Den federala ledningen har dessutom ett visst inflytande över strukturella organisationsfrågor – fakultetsorganisation, institut, centrumbildningar etc.

Ett annat – mera omtalat – federalt universitet är *University of London*. UL är efter Open University Storbritanniens största universitet med cirka 160 000 studenter. Universitetet består av 19 fristående och självständiga Colleges och en rad andra anknutna institut.

Kända exempel är Kings Colleges, London Business School och London School of Economic. Dessutom har man inrättat ett antal gemensamma elitforskningsinstitutioner "School of Advanced Study" där man "poolar" samman resurser inom universitetsfederationen. Intressant är att man gjort detta inom framför allt traditionella humanistiska och samhällsvetenskapliga områden:

- Institute of Advanced Legal Studies
- Institute of Classical Studies
- Institute of Commonwealth Studies
- Institute of English Studies
- Institute of Germanic & Romance Studies
- Institute of Historical Research
- Institute of Musical Research
- Institute of Philosophy
- Institute for the Study of the Americas
- Warburg Institute

Styrningsmässigt utgör "The Council" universitetets högsta styrande organ. Styrelsen är brett sammansatt med både den centrala ledningen (Chancellor, VC, Dep VC), prefekterna från samtliga College, valda företrädare för de lärarna/forskarna och studenterna. Styrelsens makt är dock mycket begränsad och i princip alla finansiella och studierelaterade ärenden beslutas och hanteras av respektive enhet. Vissa examensrättsliga och arbetsfördelningsmässiga insatser görs dock av den operativa "federala" ledningen. En viktig uppgift för den centrala (federala) ledningen är att stimulera till samarbeten mellan federationens medlemmar. "Schools of Advanced Study" är ett sådant exempel. Vid sidan av styrelsen finns en akademiskt sammansatt "Senat" med särskilt ansvar för akademiska policyfrågor. Vid den centrala ledningen hanteras också viktiga infrastrukturfrågor – fastigheter, bibliotek etc. – och andra traditionella administrativa funktioner.

University of California är ytterligare ett exempel som brukar anföras i diskussionerna kring federativa universitet. UC kan dock inte riktigt jämföras med andra universitetsfederationer. UC är snarare en del i helt system – *California Master Plan for Higher Education* – som reglerar studentflöden och examensrättigheter i hela delstaten. UC har dock en federationsliknande konstruktion med 10 campusområden och en långgående självständighet. Regleringsmässigt är *The Regents* – med sina inflytelserika 10 stående kommittéer – universitetets högsta beslutande organ. Majoriteten av medlemmarna i The Regents utses av delstatens guvernör i 12-åriga mandatperioder. Men det är mera korrekt att tala om en maktindelning mellan The Regents, Presidenten och "the faculty" (manifesterat via de olika operativa enheterna). Till skillnad från ett mera renodlat federativt system är makten på campusnivå delegerad uppifrån snarare än konstitutionellt reglerat.

I fler fall när universitetskonstellationer betecknar sig som federationer så borde man snarare kanske tala om organisationsstrukturen som en *konfederation* ("förbund av universitet och högskolor") snarare än en federation sedan samarbete inte sällan är så regleringsmässigt "löst" att federationsbegreppet blir missvisande.

Norden

De nordiska länderna utgör i flera avseende relevanta och intressanta jämförelseobjekt när det gäller förändringar inom den offentliga sektorn generellt och universitets- och högskolesystemet specifikt.¹ De nordiska länderna har relativt likartade och brett utbyggda välfärdsstatssystem och den högre utbildningen har traditionellt varit en del av denna offentliga sektor. Universiteten och högskolorna har i Norden företrädesvis bedrivit sin verksamhet i myndighetsform. Den högre utbildningen i de nordiska länderna har på ett grundläggande sätt påverkats av de starka nationalstaterna där regionala politiska intressen och där socialt jämlik tillgång till högre utbildning spelat en viktig roll historiskt såväl som idag.

En gemensam nämnare för de reformprogram som präglat de nordiska universitets- och högskolelandskapen det senaste decenniet är den djupa ekonomiska kris som drabbade flertalet europeiska länder i början av 1990-talet. Den ekonomiska krisen kan idag i backspegeln ses som en del i kraftfull omstrukturering av den ekonomisk-politiska ordningen i de nordiska länderna. Krishanteringen präglades av starka föreställningar om den kunskapsbaserade varu- och tjänsteproduktionens allt större betydelse för ekonomisk och social tillväxt och utveckling. På många sätt kan man säga att den tidiga nittiotalskrisen innebar ett realpolitiskt genombrott för idén om att kunskapssamhället är på väg att ersätta industrisamhället och dess strukturer och aktörer som ländernas ekonomiska ryggrad. Denna kunskapsintensiva produktion kräver en allt mer utbildad arbetskraft vilket resulterat i en kraftigutbyggnad av den högre utbildningen – inte olikt den under 1960-talet – där antalet studenter i de nordiska länderna i det närmaste fördubblats på ett decennium.

¹ För generella översikter av utvecklingen i de nordiska länderna se t.ex. Kim (2002), Fägerlind & Strömqvist 2004

Danmark

Det danska universitets- och högskolesystemet har traditionellt varit starkt segmenterat och differentierat. Det har framför allt kommit till uttryck i de skarpa gränserna mellan universitetssektorn och den övriga högre utbildningen, men också genom den mycket begränsade interaktionen mellan yrkesinriktade högskolor och andra institutioner inom utbildningssektorn. I själva verket har det danska utbildningssystemet traditionellt haft en tydligt tredelad institutionell karaktär beroende på utbildningarnas längd, inriktning och antagningskrav. De längre – akademiska utbildningarna – har enbart givits vid något av de (tidigare) 12 universiteten, medan en lång rad olika typer av både smalare och bredare professionellt inriktade högskolor har givit de korta respektive medellånga utbildningarna. När det gäller de medellånga utbildningar har dessa drivits av drygt 100 (!) olika monodisciplinära institutioner medan de korta utbildningarna har bedrivits av cirka 50 licensierade yrkesskolor.

Den här tydligt uppdelade strukturen har haft sina starka sidor, inte minst sedan den kunnat skapa och understödja starka professionella identiteter kring inte minst de medellånga professionella utbildningarna. Den här typen av binära system har också visat sig kunna möta ett kraftigt ökande antalet studenter på ett mera effektivt sätt än mera enhetliga utbildningssystem.

Policyutveckling

Policyutvecklingen i Danmark präglas – som i många andra länder – av en strävan efter ökad *koordinering*, *koncentration* och *integration* på systemnivå och *profilering* och *fokusering* på universitets- och högskolenivå. När det gäller de kort utbildningarna har man i första hand strävat efter att skapa ett gemensamt regelverk kring examensstrukturen och man har förbättrat förutsättningarna för studenter att gå vidare till andra – långa eller medellånga – utbildningsprogram på universiteten efter avslutade studier. Särskilt intressant för den här studien är utvecklingen när det gäller de medellånga, högskolebaserade, utbildningarna. Ett problem i det segmenterade danska systemet har varit spänningarna mellan universiteten och högskolorna. Ett sådant konfliktfält har gällt rätten att ge utbildningar som leder till *Bachelorexamen*.

Denna rätt har traditionellt varit föreskriven enbart universiteten, men olika professionsinriktade intressegrupper och institutioner har under en längre tid krävt att ”deras” program och utbildningar skall godkännas som Bachelorexamen. Ett sätt att möta dessa krav på systemintegration – men där man samtidigt upprätthåller det delade systemet – var att år 2000 införa en s.k. professionell Bachelorexamen. Kraven på högskolorna var

tämligen höga i fråga om personalens utbildningsnivå och kraven på starka kopplingar till forskningen och utvecklingen inom utbildningens sakområde var höga. En förhoppning från den politiska sidan var att dessa tuffa skrivningar skulle stimulera till ökade kontakter och samarbeten mellan högskolorna och universiteten.

Ett annat tydligt problemfält när det gäller de medellånga danska utbildningarna – av särskilt relevans för den här studien – har varit den tämligen komplexa institutionella struktur som rått på den här nivån. När i princip varje professionell sektor har ”sina” egna specialinriktade högskolor och när många högskolor är regionalt utspridda så uppmuntras inte den flexibilitet och det samarbete som idag krävs allt mer. Till detta skall läggas att flertalet av de professionella högskolorna har varit mycket små och sårbara för ekonomiska, personella och studentrelaterade fluktuationer. I Danmark har den här komplexa strukturen också uppfattats som ett hinder för en fortsatt och eftersträvad expansion av de korta och medellånga utbildningsprogrammen. En lösning på de här problemen var etablerandet av *Center for Vidergående Uddannelse* (CVU). Dessa samarbetsorganisationer möjliggör en horisontell koordinering (och i vissa fall sammanslagningar) av existerande institutioner och utbildningsprogram. Samarbetsformerna kring CVU-erna är inte fixerade, men de förväntas ta ett regionalt ansvar för fort- och vidareutbildning på den regionala nivån. Sedan halvårsskiftet 2001 har 23 CVU etablerats genom i första hand sammanslagningar av olika högskolor som givit medellånga utbildningar inom exempelvis tekniska, pedagogiska och sociala områden. Dessa nya institutionella strukturer förväntas fungera som tillämpningsinriktade regionala kunskapscentrum understödda av forskningsöverenskommelser med universiteten.

Tabell 2. Högskolor i Danmark

Institutioner	1998	2005
Yrkeshögskolor (KVU)	73	42
Enskilda MVU-institutioner	110	21
CVU	0	22
Totalt	183	85

Utvecklingen CVU-institutionerna i Danmark har skett genom två olika typer av processer. Två tredjedelar av institutionerna har utvecklats genom att en rad olika institutioner har fusionerats samman till en ny formell juridisk person. Den resterande tredjedelen har bildats genom att ett flertal olika fristående har bildat en ny gemensam organisation för att tillvarata gemensamma intressen och bedriva verksamhet av gemensam art, t.ex. i form av ett samordnat utbildningsutbud. Dessa samarbetsorganisationer har i de flesta fall getts en bortre tidsgräns på ca 5 år. Förändringar har dock inte gjort halt, utan under det senaste året har man beslutat att samla alla professionsbachelorutbildningar inom de pedagogiska och sociala områdena i sju stora *professionshögskolor*.

Samarbetet mellan universiteten och andra institutioner inom den högre utbildningen håller på att förändras genom etableringen CVU:er. Lagstiftningen kräver här att det upprättas en

forskningsanknytning mellan universiteten och CVU för att säkra snabb tillgång till de senaste vetenskapliga rönen. Denna forskningsanknytning kan ske på flera olika sätt. Den vanligaste modellen är att det tecknas ett samarbetsavtal mellan ett enskilt universitet och CVU-institutioner i form av kurspakt, vidareutbildningsinsatser eller gemensam utvecklings- eller forskningsprojekt. Exempelvis har det blivit en vanlig modell att anställda vid CVU:er ges möjligheter att bedriva master- eller forskarstudier vid universiteten.

Danmarks forskningspolitiska råd (2007:47) höjer dock ett varningens finger:

Som en led i utvecklingen med samarbete mellan universiteten och CVU-institutioner kan det finnas tendenser till att bygga upp forskningsmiljöer vid CVU-institutionerna. Rådet vill varna för en sådan utveckling. Rådet menar att en CVU-institution – ett university college – inte har kapaciteten att bygga upp och upprätthålla en forskningsmiljö på en internationellt gångbar nivå. Miljöerna kommer att vara allt för små och oattraktiva för att kunna rekrytera duktiga forskare.

Exempel: CVU Storkøbenhavn

CVU Storkøbenhavn består av sex ett samarbete mellan sex institutioner, varav två inom det pedagogiska området - Blaagaard Seminarium och Københavns Dag- og Aftenseminarium – och fyra inom det sociala området - Gladsaxe Seminariet, Højvangseminariet, Ballerup-Seminariet och København Socialpædagogiske Seminarium. Institutionerna erbjuder både mera grundläggande utbildningar och vidareutbildningar av skiftande slag. De olika institutioner har inte upphört att existera, utan CVU-strukturen fungera som en gemensamt finansierad samarbetsarena, medan den operativa utbildningsverksamheten fortfarande bedrivs vid institutionerna. Förutom den dominerande utbildningsverksamheten så finns också en utvecklingsavdelning som inom ramen för s.k. ”videncerter” arbetar med professionella utvecklingsfrågor. Några av dessa Videncerter utgör en nationell utvecklingsplattform, medan andra är mera ”lokala” till sin form.

Tabell 3. Videncerter vid CVU Storkøbenhavn

Nationalt Videncerter for Inklusion og Eksklusion
Nationalt Videncerter for Læsning
Nationalt Videncerter for Naturfagsdidaktik
Skrivecenteret
Videncerter for Didaktik og Professionsudvikling
Videncerter for Ledelse og Læring
Videncerter for Læring og Voksenuddannelse
Videncerter for It og Læring
Videncerter for Institutionsforskning
Videncerter for Ungdomspædagogik og Ungdomsdidaktik
Videncerter for Interkulturel Pædagogik

Inom ramen för dessa utvecklingscenter finns en rad olika samarbeten och kontaktnät till i första hand Danmarks Pedagogiska universitet och Köpenhamns universitet. Så sent som i augusti 2007 slöts ett nytt samarbetsavtal mellan Köpenhamns universitet (KU), CVU Storkøbenhavn, och CVU København & Nordsjælland om att stärka kopplingarna mellan forskningsmiljöerna. En bakgrund till det allt tätare samarbetet är det planerade samgående mellan de två CVU-institutionerna och Frøbelseminariet. Sammanslagningen är planerad

till 1 januari 2008 och syftar till att skapa en ny renodlad *professionshögskola*. Det nya samarbetet mellan KU och CVU-institutionerna syftar bl.a. till att knyta KU:s pedagogiska forskning närmare det praktiska pedagogiska området och skapa förutsättningar för anställda CVU:erna att genomgå forskarutbildning

Yrkesutbildningarna i Danmark har varit föremål för mycket diskussion och blivit utsatt för flera förändringar. Reformerna har framförallt syftat till att höja kvalitén på yrkesutbildningen, i synnerhet med avsikt att göra denna bredare och bättre teoretiskt förankrad. I grunden handlar detta om en övertygelse bland beslutsfattare att framtidens yrkesliv kommer att kräva den typen av yrkesutbildning. En logisk följd av detta är att även satsa på eftergymnasiala utbildningsformer inom yrkesutbildningens område. I Danmark inleddes denna verksamhet med bildandet av yrkesutbildning på högskolenivå (*erhvervsakademiuddannelser*) 1997, vilket nu (2001) följs upp genom bildandet av de första akademierna för yrkesutbildning (*Erhvervsakademier*).

Beteckningen *Erhvervsakademi* avser ett samarbete mellan olika yrkesutbildningsskolor, där minst en redan ska ha tillstånd att ge yrkesutbildning på högskolenivå. Dessutom kan andra organisationer ingå i akademisamarbetet, såsom AMU-centrum, ingenjörshögskolor, CVU-er, forskningsinstitutioner likväl som t.ex. branschorganisationer. Samarbetet inom en Erhvervsakademi syftar till att skapa kvalificerade utbildningsmiljöer, en ökad bredd i utbudet av yrkesutbildningar på högskolenivå, delta i företagets kompetensuppbyggnad genom ett utvecklat utbud av vuxenutbildning, samt att skapa regionala centra för kunskap och utveckling. I grunden handlar den om att skapa enheter utanför universitetsorterna som både motsvarar ungdomars önskemål om kvalificerad utbildning och näringslivets behov av arbetskraft. Erhvervsakademierna är tänkta att fungera i ett regionalt sammanhang, men det handlar då inte om administrativa utan snarare om funktionella regioner. Regionen för en Erhvervsakademi omfattar det område som är det naturliga omlandet för de deltagande skolorna, vilket mycket väl kan innebära att amtsgränser blir av underordnad betydelse. Detta framgår klart av en av de allra första Erhvervsakademier som startas. Den omfattar *EUC Sjælland*, (www.eucs.dk) som i sin tur är en relativt ny skapelse bestående av de tidigare tekniska skolorna i Næstved och Køge och hantverkshögskolan i Haslev, samt handelsskolorna i Næstved och Køge.

Den strategiska utvecklingen när det gäller de korta och medellånga utbildningsstrukturerna är tämligen likriktade. Fokus ligger på *regional fokusering* och integration i nya organisatoriska strukturer och *regleringsmässig likriktning*. Frågan är om den danska strategin med nya samarbetsorganisationer kring de korta och medellånga utbildningarna i förlängningen kommer leda till att många av de mindre seminarierna inom exempelvis det pedagogiska området och mindre teknik- och ekonomiutbildningar kommer att fusioneras helt i framtiden. Min gissning är att så kommer ske. Om vi då istället går över till utvecklingen inom universitetssektorn så finns där en för vårt vidkommande rad intressanta förändringstendenser. Som huvudrubriker på det är avsnittet kan vi sätta *strategisk styrning* och *fusionering*.

Innan vi går in på de här frågorna så kan vi konstatera att det redan innan de senaste årens krav på och arbete med profilering och strategisk styrning finns en viss övergripande arbetsfördelning mellan de danska universiteten. Vid de stora multifakultära universiteten i Århus och Syddanska universitetet finns en viss tyngdpunkt i riktning mot humaniora, särskilt vid SDU. Universitetet i Ålborg domineras av tekniska och naturvetenskapliga utbildningar, medan universitetet i Roskilde präglas av samhällsvetenskaperna. Danmarks största universitet – Köpenhamns universitet – är dock svårt att klassificera. Drygt hälften av de färdiga studenterna är samhällsvetare, ca 25 procent är humanister och lika många är naturvetare. Krav på ökad strategisk styrning genom hela universitetssektorn är ingalunda ny eller unik för Danmark. Den senaste stora reformen av universitetsväsendet i Danmark (2003) tar dock ytterligare ett steg i den riktningen. En grundläggande underton i hela reformen var att universiteten – genom hela sin verksamhet – skall prioritera en stark strategisk selektion. Redan i den lagens andra paragraf markeras att:

§2 Universitetet har til opgave at drive forskning og give forskningsbaseret uddannelse indtil højeste internationale niveau inden for sine fagområder. *Universitetet skal sikre et ligeværdigt samspil mellem forskning og uddannelse, foretage en løbende strategisk udvælgelse, prioritering og udvikling af sine forsknings- og uddannelsesmæssige fagområder og udbrede kendskab til videnskabens metoder og resultater.* (min kurs)

Målet med reformen var att stärka ledningsfunktionerna vid universiteten och ytterligare öppna upp ledningsorganen för externa representanter, med förhoppningar om en tätare koppling mellan universiteten och det omgivande samhället. Reformen innebar också att universiteten förpliktigades till att ingå samarbetsavtal med andra institutioner och högskolor inom utbildningssystemet för att säkra forskningsanknytningen av den högre utbildningen.

En annan viktig komponent i reformen var införandet av en renodlad linjeorganisation för universiteten. Det är numera universitetsstyrelserna – med extern majoritet – som anställer och avsätter rektor. En del av reformen innebar att man övergick från ett *vals*system till ett *anställningsförfarande* när det gäller rektor. De samlade erfarenheterna av reformen är än så länge begränsade och oklara (se Marcusson 2007 för en längre samlad diskussion). Organisatoriskt innebär detta vidare att Rektor *utser* dekaner, vilka i sin tur utser chefer på den institutionella nivån. I Danmark har det knutits starka förhoppningar till att dessa nya styrelser väsentligt skall kunna stärka universitetens strategiska och ledningsmässiga förmåga.

Arbetsfördelningen mellan styrelsen och rektor kan beskrivas på följande sätt:

Styrelsen:

- administration of the funds of the self-governing university and approval of budget and accounts,
- development of the university charter,
- appointment and dismissal of rector, and
- conclusion of a university development contract with the minister

Rektor:

- appoints and dismisses deans, who in turns appoint heads of department,
- recommends the budget and accounts to the board
- is authorised to sign on behalf of the self-governing university in all matters except for matters that concern real estate,
- approves all external relations that bind the university.

Reformen från 2003 innebar också att lärosätena gick från att vara *statsinstitutioner* (myndigheter) till att bli självägande institutioner inom ramen den offentliga förvaltningen. Reformen innebar bl.a. en större frihet för lärosätena att utforma sin verksamhet, men reformen gav också - som vi sett ovan - styrelse och rektor ett utökat och tydligare ansvar för den strategiska ledningen av lärosätet.

Utvecklingskontrakt för universiteten

Ett annat styrinstrument som den danska regeringen utvecklat är de s.k. *utvecklingskontrakten* som sluts mellan varje universitet (genom dess styrelse) och utbildningsministern. Eftersom kontrakten framförhandlas av universitetens centrala ledare så är det regeringens förhoppning att dessa skall bli mera aktiva förespråkare av strategiskt tänkande på alla nivåer inom universitetet. Införandet av dessa kontrakt syftade till att i större utsträckning reglera och styra universitetens verksamhet och ekonomi. Systemet med kontrakten innebär att universiteten tydligt måste uppge sina intentioner och ambitioner för verksamheten samt uppföljnings- och mätbara kriterier för att mäta framgång/misslyckande. Ett färdigförhandlade kontrakten innehåller därmed riktlinjer för respektive universitets utbildnings- och forskningsverksamhet, samt universitetets budget. Tanken är att kontrakten skall utvärderas inför varje omförhandling. Utvecklingskontrakten kan ses som ett sätt att stärka det strategiska tänkandet inom universitetssektorn och som ett medel för att driva fram en ökad profilering av de enskilda universitetens verksamhet.

Danska bedömare menar att universiteten förvisso fortfarande är fria att göra sina egna prioriteringar, men för att behålla eller öka sin ekonomiska tilldelning så måste de fokusera sina krafter på områden som de vet att departementet uppfattar som särskilt viktiga.

Sedan 1999 har utvecklingskontrakt slutits mellan de enskilda universiteten och högskolorna och det danska departementet. Utvecklingskontrakten fungerar som ett styrinstrument både i relationen mellan universitetsledningen och departementet och ledningen och universitetet i övrigt. Kontrakten – som inte är lagligt bindande – fokuserar på frågor kring universitetets strukturella strategiska utveckling/profilering, interna kvalitetssäkringsmekanismer, rapportsystem, publikationer och andra bibliometriska data. Under 2004 introducerades en ”andra generation” av utvecklingskontrakt som i än större utsträckning skall ses som ”instrument for the university to assess their targets to strengthen their contact with society, cooperation with national and international universities, research institutions and businesses, and to continue their quality assurance initiatives and develop the quality of their research-based educations and their research.”.

Förutom de uppgifter som fanns med den första generationens utvecklingskontrakt så betonas nu än starkare olika typer av kvantifierbara och mätbara indikatorer för universitetens arbete och utveckling.

Utvecklingskontrakten har tre huvudfunktioner eftersom kontrakten utgör:

- Styrelsens strategidokument
- Kärnan i den nya dialogen mellan universiteten och vetenskapsministern
- Basen för vetenskapsministerns tillsyn av universiteten.

I fråga om profilering ser man i utvecklingskontrakten att flertalet danska lärosäten ger uttryck för olika typer av tematiska satsningar av typen ”globalisering”, ”nanoscience”, ”molekylär medicin” (Aarhus Universitet), ”styrke den forretningsmæssige udnyttelse af højteknologisk forskning og innovation” (Handelshögskolan i Århus) etc. Exemplet nedan från Syddansk Universitet är illustrativt för den typ av profilering som de lite större danska universiteten ger uttryck för i sina centrala styrdokument.

Den tætte kobling, der skal være mellem forskning og uddannelse ved et universitet, tilsiger, at Syddansk Universitet også fremover skal opretholde forskningsaktivitet inden for et bredt spektrum af forskningsområder. Syddansk Universitet ønsker fortsat at være et universitet, der dækker bredt med hensyn til både forskning, bachelor-, kandidat- og masteruddannelser samt såkaldte eliteuddannelser.

Ikke desto mindre er det nødvendigt med en prioritering af ressourcer, som vil ske med udgangspunkt i en fortsat udvikling af universitetets særlige forskningsmæssige spidskompetencer inden for områderne

- Medier & Kommunikation
- Sundhed & Bioteknologi
- Teknologi & Ledelse.

Universitetet ønsker at være blandt de internationalt førende inden for i hvert fald disse områder, og arbejdet med dette understøttes gennem fokuseringen på de af Syddansk Universitet indmeldte kernefelter. SDUs udmøntning af denne fokusering vil blandt andet ske ved i særlig grad at prioritere omstillingsmidler til disse områder.

I princip alla universitet har satt upp en målsättning att kunna ta i ett större antal doktorander. Däremot är det färre utvecklingsstrategier som pekar i riktning mot en mera strukturell eller funktionell profilering av typen fokus på t.ex. enbart grundutbildning alternativt ”graduate/forskning”. Denna typ av profilering finns dock redan till viss del i det danska systemet genom dess tydligt binära struktur med universiteten å ena sidan och det stora antalet högskolor för kortare och medellånga utbildningar å den andra.

Regeringen konstaterar själv i en redogörelse till det danska folketinget att:

Genomgående har universiteternes kontrakter en enkel opbygning med udgangspunkt i én samlet vision for universitetets udvikling og mere håndgribelige målsætninger med klart definerede resultatmål, som universiteterne vil afrapportere i årsrapporterne. Universiteterne

har i 2005-kontrakterne fokuserat på egne styrker og opstillet klare målsætninger for de tre hovedopgaver: Forskning, Uddannelse og formidling og vidensudveksling (VTU 2005).

Sammanfattningsvis kan man säga att den konkreta utformning av de danska utvecklingskontrakten har karaktären av en mix av de strategiska planer som flertalet svenska universitet och högskolor utvecklat på senare år och de traditionella regleringsbrev. En konkret och betydande skillnad är den direkta politiska inblandningen i planernas/kontraktens formulering och utformning.

Globaliseringsrådet och dess konsekvenser för universiteten

Under 2000-talet har Danmark fått en allt mera samlad universitetspolitik, en politik som i stigande grad samlar universitets-, utbildnings- och forskningspolitiken inom ramen för en *innovationspolitisk* kostym. Man måste också konstatera att flertalet av de genomförda reformerna i Danmark har varit försök öppna upp det strikt segmenterade utbildningssystemet och reformerna märks av en strävan efter en mer *flexibel differentiering*. Särskilt drivande i den här utvecklingen under 2000-talet har varit Danmarks starka engagemang i den s.k. *Lissabonstrategin* – en strategi för att utveckla EU till världens mest dynamiska ekonomiska området inom de närmaste decennierna. Det som på ett konkret plan kommit att driva den universitetspolitiska utvecklingen de senaste åren har varit den globaliseringsstrategi – *Danmark i den globale økonomi* – som en ministerkonstellation under ledning av statsministern presenterade våren 2006. En viktig gruppering i arbetet med strategin har varit det *Globaliseringsråd* som den danska regeringen tillsatte – efter finsk modell – i början av 2005 i anslutning till strategiarbetet.

I december 2005 presenterade den danska regeringen – inom ramen för globaliseringsrådet – debattskriften *Offentlig forskning – mere konkurrence og bedre kvalitet* där riktlinjerna för den vidare universitetspolitiska utvecklingen drogs upp. Ett av de grundläggande problemen, menade regeringen, var att forskningsmiljöerna på många håll var för små och utspridda över olika institutioner och universitet. Danmarks forskningspolitiska råd hade redan tidigare varit inne på en liknande linje när man konstaterade att:

”Utöver universitetens storlek är också den vetenskapliga bredden en viktig faktor. Mer än hälften av Danmarks 12 universitet har en eller två fakulteter och kan betecknas som i princip monofakultära. I OECD:s genomgång av det danska universitetssystemet anfördes det att det kan vara en fördel med en multifakultär struktur. OECD-panelen uppmanade relevanta myndigheter och styrelser att värdera möjligheterna att inkorporera andra fakulteter i multifakultära universitet”.

”Det är rådets värdering att det finns vetenskapliga argument för en koncentration av universitetssystemet i större, multifakultära universitet. Detta skulle skapa forsknings- och utbildningsmiljöer med större volym, vilken skulle göra dessa miljöer mera attraktiva för både studenter och forskare.” (min övers.)

Man såg också ett problem i att forskningen vid sektorsinstitut inte tillgodogjordes i den högre utbildningen (Master/PhD) och att de många forskarskolorna (ca 140) var allt för

små och bräckliga. De strategier som presenterades handlade i stor utsträckning om ökad konkurrensutsättning av forskningsmedel, förstärkning av den s.k. strategiska forskningen, kvalitetsdriven resursfördelning och en ökad frihetsgrad för lärosätena. En för den här utredningen mest intressanta strategierna i den danska globaliseringsstrategin är sektorsinstitutionernas integration i universiteten. Som ett led i denna process bad den danska vetenskapsministern de enskilda universiteten och sektorsinstitutionerna att inkomma med förslag på eventuella fusioner mellan deras lärosäten och andra universitet och/eller institut. Den politiska inriktningen som lades fast kan sammanfattas i ett par stycken.

”Regeringen lägger som en del av sina nya målsättningar särskilt vikt på att skapa universitet och forskningscenter i världsklass genom att stimulera framväxten av universitetskonsortier. Det danska samhället har behov av universitet som tillhör den internationella utbildnings- och forskningseliten. Skall detta realiseras krävs en fokuserad insats. Sammantaget har de 12 danska universiteten hög kvalitet och produktivitet, men efter en internationell måttstock är de dock, var för sig, mycket små.

Vägen framåt är en större vetenskaplig koncentration och förpliktigande samarbete kring samhällets utbildnings- och forskningsinsatser. Regeringen strävar därför att universitet och andra forskningsinsatser bilda universitetskonsortier som målinriktat och strategiskt kan skapa internationellt profilerade universitet. Nyckeln är de gemensamma vinster som ett förpliktigande samarbete tvärs över universiteten kan åstadkomma.” (Regeringen 2005b)

Detta initiativ från den danska regeringen har satt igång en omfattande omstruktureringsprocess i det danska universitetssystemet. Fusionsprocessen – som inte är avslutad – har fram till idag inneburit att Danmarks 12 universitet har reducerats till 8

Fusionsprocessen

Efter det att regeringen presenterade sin universitets- och forskningspolitiska strategi gick arbetet snabbt vidare och redan i februari 2006 skrev vetenskapsministern till styrelseordförandena för de danska universiteten med en förfrågan kring institutionernas intresse för eventuell integration med sektorsinstitutioner och/eller fusioner med andra universitet eller högskolor. Processen och diskussionerna mellan ministeriet och de olika institutionerna gick vidare under våren och sommaren 2006. Redan i juni presenterade regeringen ett utkast till ett nytt ”Danmarkskort” för universiteten som innebar att ett flertal av sektorsinstitut fusionerades med de fyra största universiteten. Fusionsarbetet var dock inte avslutat, utan senare under 2006, i oktober, kunde ministern presentera ett mera utvecklat förslag till omstrukturering av det danska forsknings- och universitetssystemet. När regeringen offentliggjorde det nya danmarkskortet för universitet och sektorsinstitut betonade man att målsättningen med fusionerna var:

- at styrke dansk forskning og danske universitetsuddannelser – også internationalt.
- at øge universiteternes omfang af erhvervssamarbejde og innovation.
- at øge universiteternes evne til at tiltrække internationale forskningsmidler, herunder EU-midler.

- at styrke myndighedsbetjeningen.

Slutresultatet av processen blev att de tidigare 25 forskningsinstitutionerna (universitet och institut) nu reducerats till 11 institutioner. Med den här processen hade Danmark fått tre stora multifakultära universitet: Köpenhamns universitet, Aarhus universitet och Danmarks Tekniske Universitet. Man har också fått tre medelstora multifakultära universitet och två mera specialinriktade universitet (Handelshøjskolan i Köpenhamn och IT-universitetet).

Figur 4 Nya universitetskonstellationer i Danmark

Nyt universitet	Fusionspartnere	Omsætning (Mio. kr.) ¹	Medarbejdere ¹		Antal studerende		
			I alt	Heraf VIP	Bach. ²	Kand. ²	Ph.d. ³
Københavns Universitet	Københavns Universitet Danmarks Farmaceutiske Univ. Kgl. Vet.- og Landbohøjskole	5.056	7.462	3.584	16.711	15.946	1.771
Aarhus Universitet	Aarhus Universitet Handelshøjskolen i Århus Danmarks Jordbrugsforskning Danmarks Miljøundersøgelser Danmarks Pædagogiske Univ.	3.699	6.015	3.316	12.108	13.597	1.079
Danmarks Tekniske Universitet	Danmarks Tekniske Universitet Forskningscenter Riso Danmarks Fødevareforskning Danmarks Rumcenter Danmarks Fiskeriundersøgelser Danmarks Transportforskning	2.881	4.153	2.439	608	3.572	670
De tre store universiteter: andel af total, pct.		71	71	69	60	62	72
Syddansk Universitet	Syddansk Universitet Statens Institut f. Folkesundhed	1.472	2.212	1.240	6.030	4.478	452
Aalborg Universitet	Aalborg Universitet Statens Byggeforskningsinstitut	1.446	2.225	1.371	3.684	5.890	504
Roskilde Universitetscenter	Roskilde Universitetscenter	554	858	524	3.764	3.816	205
Handelshøjskolen i København	Handelshøjskolen i København	807	1.245	704	6.066	5.469	201
IT-Universitetet	IT-Universitetet	112	166	93	-	972	38
De øvrige universiteter: andel af total, pct.		27	27	29	40	38	28
Universiteterne i alt		16.026	24.336	13.270	48.971	53.740	4.920
Universiteternes andel af total (pct.)		97,5	97,7	98,2	100	100	100

Hur har då de här nya sammanslagna universiteten organiserats? Fusionsprocessen vid KU har i princip inneburit att Danmarks Farmaceutiske Universitet integrerats vid KU och bildat en ny egen farmaceutisk fakultet. Vid Aarhus universitet integreras Handelshøjskolan i Århus och DPU som mera fristående ”universitetsskolor” (”graduate schools”). Danmarks Jordbrugsforskning etableras som en egen fakultet vid AU. DMU däremot ges rollen som nationellt forskningscenter och behåller sina traditionella myndighetsuppgifter.

En intressant sak är att Aarhus universitet efter sammanslagningarna också får en allt mer nätverksliknande karaktär där instituten och verksamheten är utspridd över i princip hela Danmark (se bild nedan). Detta ställer stora krav på IT-infrastrukturen inom universitetet för att kunna etablera en fungerande kommunikation inom universitetet och en funktionell tillgång till alla biblioteks- och databas baserade resurser.

Generellt kan man säga att Aarhus universitet växer både kvalitativt och kvantitativt i och med fusionen, men det är än så längre oklart vad detta kan leda till i fråga om utbildnings- och forskningsmässig förnyelse. För att stimulera samverkan och integration inom det ”nya” universitetet har man bl.a. utlyst interna forskningsmedel (cirka 50 miljoner DKR). Det grundläggande kriteriet för utlysningen var att det i projekten skulle finnas minst en part från någon av de fyra nya och en från de fem gamla enheterna. Helt klart är att AU får en mycket komplex organisation med ett flertal olika organisationsformer Även SDU har en tydlig utspridd nätverksprofil med verksamhet i Odense, Esbjerg, Kolding, Köpenhamn, Slagelse och Sønderborg. SDU bildades 1998 genom fusion mellan Odense Universitet, Handelshøjskole Syd/Ingeniørhøjskole Syd och Sydjysk Universitetscenter. Från 1 januari 2006 fusionerades Syddansk Universitet och Ingeniørhøjskolen Odense Teknikum och etablerade en ny teknisk fakultet vid SDU. Från 1 januari 2007 integrerades också Statens Institut for Folkesundhed och Handelshøjskolecentret i Slagelse i Syddansk Universitet. SIF upprätthåller dock sin status som ett nationellt folkhälsoinstitut och kommer även fortsättningsvis var placerat i Köpenhamn. Handelshøjskolecentret bliver i sin tur ett

institut inom den samhällsvetenskapliga fakulteten och kommer att utgöra ett eget campus i Slagelse.

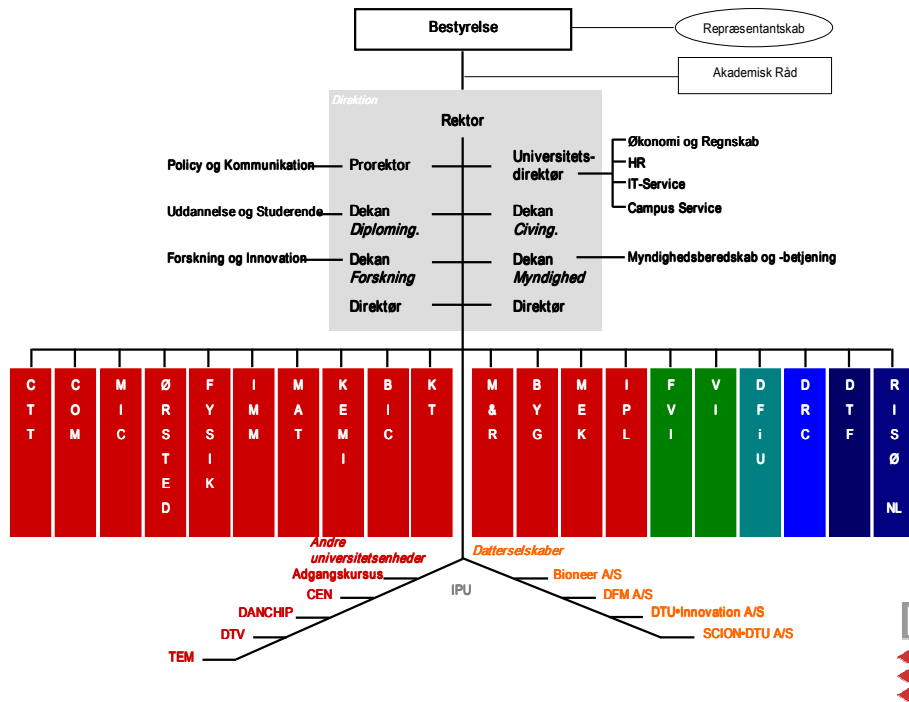
Det nya DTU som träder fram efter fusionerna är intressant i den bemärkelsen att man nu för samman den traditionella tekniska forskningen med tydligt samhällsvetenskapliga och livsvetenskapliga forskningsmiljöer. Samhällsvetenskaperna etableras dock inte som egna organisatoriska enheter, utan målsättningen är att integrera dessa miljöer med de tekniska. Det ”nya” DTU har därför i den danska debatten – och internt inom DTU – liknats vid MIT.² Det som är värt att lyfta fram och betona är att idag pågår ett omfattande arbete med att identifiera strategiska profiler – baserade på de synergieffekter som fusionerna för med sig – vid de danska lärosätena. I den bemärkelsen kan man säga att fusionsprocessen öppnat upp ett möjlighetens fönster i systemet. Vad som kommer ut i konkret verksamhet av de här processerna är ännu oklart, men det finns en ambition att utnyttja fusionsprocesser för att kraftig förnya de danska universiteten. Vad man generellt kan konstatera är att hela processen gått oerhört fort. En reflektion man kan göra - mot bakgrund av vad vi vet om förändringsprocesser inom universitets- och högskolevärlden - är att snabba förändringar kanske uppfattats som den enda möjliga strategin för att undvika systemets inbyggda trögheter. Samtidigt finns en risk att processerna både är ogenomtänkta och saknar förankring i organisationerna. Det är slående vilket intensivt strategiskt profileringsarbetet som det idag pågår vid flera av de danska större universiteten och man frågar sig om inte en del av dessa frågor borde ha rests *innan* fusionerna genomfördes.

Även organisatoriskt är DTU intressant sedan man har brutit med den traditionella ledningsstrukturen vid europeiska universitet och skapat en organisation med en stark direction – med rektorn i spetsen – och därunder en lång rad institut med en exekutiv direktör i spetsen för varje institut. Även i den här bemärkelsen liknar DTU flera av de amerikanska forskningsuniversiteten. I Danmark finns också en del exempel på universitetssamarbete kring enskilda utbildningsprogram. Detta är särskilt tydligt i Köpenhamnsområdet. Exempelvis har DTU samordnade utbildningar med KU:s biovetenskapliga fakultet i livsmedelvetenskap. I det här fallet har man inte bara satt samman ett ”smörgåsbord” med olika kurser från respektive lärosäte, utan man har också gått vidare och ger gemensamma kurser. På liknande sätt har DTU också utvecklat kurssamarbete med Handelshögskolan i Köpenhamn (CBS) i skärningspunkten teknologi/ekonomi och med medicinska fakulteten vid KU kring medicin och teknologi.

² För en ingående beskrivning och analys av fusionsprocessen vid DTU se <http://www.dtu.dk/upload/dtu%20kommunikation/statusrapport.pdf>

Figur 6. Organisationschema för DTU

Organisation 2007 (foreløbig)

Fusionsprocessen och den bakomliggande tanken med internationellt framstående forskningsmiljöer och elitutbildningar har naturligtvis ökat den politiska pressen på universiteten att utveckla och avgränsa sina egna profilområden. Denna politiska styrning har delvis skett via de s.k. utvecklingskontrakten, men den finns också med som ett väsentligt inslag i det idag pågående fusionsarbetet.

Vad är en "universitetsskole"?

I och med den danska fusionsprocessen införs ett nytt organisatoriskt begrepp i lagstiftningen, "universitetsskole". Vad är då en universitetsskola? Rent begreppsligt relaterar begreppet till organiseringen i "graduate schools" i det amerikanska universitetssystemet. Genom införandet universitetsskolor ges de nya stora danska universiteten en allt mer *federativ* ordning. Vid de amerikanska universiteten finns betydligt mera långtgående tradition av formell maktdelning än vid universiteten i Europa. Rent organisatoriskt har de amerikanska "skolorna" oftast en bredare karaktär än våra fakulteter och man har dessutom en friare underliggande organisering i institut, nätverk, forskargrupper, institutioner (i vår mening). Innehållsmässigt är verksamheten vid "skolorna" fokuserade kring master/Phd-utbildning och forskning och inte på grundutbildning, vilket inom många områden vid de europeiska universiteten är helt

dominerande (jfr Tabell1). Styrningsmässigt är det paradoxalt så att samtidigt som man på olika sätt stärker linjeorganisationen vid de danska universiteten inför man en organisatorisk lösning som baseras på en tanke om långtgående organisatorisk maktindelning.

Elitutbildningar

Det finns – som jag noterade ovan – i det danska universitetssystemet en rad exempel på universitet och högskolor som aktivt strävat efter att utveckla en annan typ av profil. Ett exempel är Aalborgs universitet som satsat mycket på att utveckla en problembaserad och tvärvetenskapliga profil inte minst i utbildningsverksamheten. Konkret har detta exempelvis tagit sig uttryck i att alla samhällsvetenskapliga studier inleds med ett basår med fokus på projektarbete och ett problemorienterat förhållningssätt. Ett annat uttryck för Aalborgs utbildningsprofil är deras satsning på *elitutbildningar*. Detta är utbildningar – främst på mastersnivå – inom några (ett tiotal) områden där universitetet är internationellt ledande/profilerat. Tanken är helt enkelt en typ av utbildning där antagningskraven skärpt och där kraven i fråga om studietakt, kunskapsnivå etc. höjts. Studenterna arbetar projektorienterat under ledning av några av universitetets mest framträdande forskare/forskargrupper. Universitetet har också ställt mycket tuffa krav på de universitetsmiljöer som vill ge dessa elitutbildningar. Elitutbildningen i sociologi med inriktning mot social differentiering beskriver utbildningen på följande sätt:

Dette uddannelsesstilbud retter sig mod studerende som er kvalificeret til og har ønske om et noget mere krævende studieforløb end den sædvanlige kandidatuddannelse i sociologi; mod studerende, der virkelig brænder for faget, og også viser talent for det. Uddannelsens sigte er at bringe disse studerende i en tæt kontakt til forskningsverdenen, og derigennem give dem et godt grundlag for en senere forskerkarriere - hvis det nu er det de ønsker efter de har prøvet det. Den bærende idé er at supplere de traditionelle læreformer med en form for "mesterlære", hvor de studerende ikke kun skal forholde sig til afsluttet forskning, men selv kan deltage i de processer, der frembringer forskningsresultater, og i formidlingen af disse. De studerende vil få et udvidet vejledningstilbud, mulighed for at arbejde sammen med faste lærere på igangværende forskningsprojekter ved gennemførelse af specialiserings- eller specialeprojekter, mulighed for at deltage i seminarer, kurser og konferencer (inklusive oplæring i at skrive artikler på engelsk), samt mulighed for et semesters studium ved et universitet i udlandet.

Sammanfattning

Den universitets- och högskolepolitiska utvecklingen i Danmark har under de senaste åren präglats av en politiskt driven top-downprocess med det övergripande syftet att stärka Danmarks globala konkurrenskraft. Som vi har kunnat se har den här processen inneburit kraftfulla och omfattande strukturella förändringar i sektorn genom sektorsinstitutens integration i universiteten och den successiva koordineringen av de medellånga professionsinriktade utbildningarna i CVU:er och i förlängningen framväxten av renodlade och bredare professionshögskolor. Omstruktureringarna har också inneburit en rad styrningsmässiga förändringar syftande till att öka lärosätenas responsivitet och förmåga till profilering och prioriteringar. Införandet av en renodlad linjeorganisation där rektor anställs istället för väljs är ett tydligt uttryck för den management inriktade filosofi som

präglat den danska universitetspolitiken de senaste åren. När det gäller fusionerna i sektorn är det påfallande hur snabbt man velat pressa fram förändringarna. Ambitionen tycks ha varit att först driva igenom förändringarna för att först därefter i grunden analysera vilka komparativa fördelar och profiler som de ”nya” institutionerna kan utveckla och dra nytta av. Man skulle något polemiskt kunna säga att man med reformerna hoppas att ”kvantiteten” skall fungera som kvalitetsdrivande. Det finns dock goda grunder till att förhålla sig skeptisk till antagandet att kvantitativ expansion per definition är kvalitetsdrivande.

Precis som i flertalet andra västländer går den danska utvecklingen i riktning mot ökad autonomi i förhållande till staten och allt större inslag av marknads- och kontraktsstyrning (resurser kopplade till antal studenter/avklarade studier, minskad statlig basfinansiering av forskningen, resurser efter kvalitet etc.) Men i Danmark finns också intressanta exempel på en ökad central (politisk) koordinering och strategisk styrning. Exempelvis är det numera upp till det enskilda universitetet att själva bestämma vilka utbildningarna man skall erbjuda, men vetenskapsministern skall godkänna varje universitets samlade utbildningsportfölj utifrån kriterier som övergripande ekonomi, kvaliteten på de föreslagna utbildningarna, dess samhällsrelevans, universitetets prioriteringar för att upprätthålla hållbara akademiska miljöer. Universiteten måste också redogöra för framtidsutsikterna på arbetsmarknaden för nya utbildningar. Utbildningsdepartementet jämför i sin analys de föreslagna utbildningarna med likartade program på andra universitet för att på så sätt säkerställa det finns solid vetenskaplig bas och att det finns ett tillräckligt studerandeunderlag för utbildningen.

I efterdyningarna av det senaste årets universitetsfusioner förbereds nu en ny universitetslag i Danmark. Inte minst integrationen av sektorsinstituten, med dess renodlade myndighetsuppdrag, har påkallat ett arbete med en ny universitetslagstiftning. Men i de utkast till ny lagstiftning som diskuterats i Danmark under våren 2007 finns en rad lagförslag som ytterligare förstärker bilden av en politiskt driven strategisk forskningsstyrning. I lagförslaget talar man t.ex. om att ”de videnskabelige medarbejdere kan forske frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer”. Rent konkret innebär detta att styrelsens ”forskningsstrategi” kan begränsa de enskilda forskarnas forskningsfrihet.

Norge

Norge følger med kraftig kvantitativ expansion och en successiv uppgradering och integration av en rad professionsinriktade yrkesutbildningar i sektorn de internationella trenderna när det gäller utvecklingen inom universitets- och högskolesystemet. I Norge skedde detta i ett första steg genom etableringen av distriktshögskolor – med inriktning mot kortare yrkesutbildningar - från 1968 och framöver. Distriktshögskolorna har genom åren också haft en viktig regionalpolitisk funktion med tydliga kopplingar till lokalsamhällets behov. Genom en omfattande reform 1994 slogs dessa – ungefär ett hundratal institutioner – samman till statliga flerdisciplinära institutioner. Norge följer också den internationella utvecklingen i det avseendet att det i första hand är en växande högskolesektor som tagit emot ett snabbt växande antal studenter. Runt millennieskiftet var andelen förstaårsstudenter hela 55 % i högskolesektorn, vilket är högt i en internationell jämförelse. Det norska systemet skiljer sig dock åt från flertalet andra länder – kanske med undantag från Sverige – genom att man öppnat upp för mera traditionell universitetsutbildning, t.o.m. på doktorsnivå inom ramen för högskolesektorn. *Detta har lett till en betydande akademisk utjämning och en allt mer integrerat och odifferentierat universitets- och högskolesystem.* Detta har också lett till att den norska högskolesektorn blivit mer forskningsorienterad än vad som är fallet i flertalet andra länder. Sammantaget var det strukturella utgångsläget i Norge i början av 1990-talet tämligen likt det i Danmark. Där fanns ett stort antal ganska små utbildningsanstalter vid sidan av universiteten. En skillnad var just förekomsten av distriktshögskolorna i det norska systemet. I den bemärkelsen fanns det tydliga likheter mellan Norge och Sverige. Till skillnad från Danmark, där de olika utbildningarna traditionellt hade haft olika lagstiftningar/regelverk, fanns det i Norge – som i Sverige – ett gemensamt regelverk och högskolorna och universiteten var därmed på ett formellt plan likvärdiga. Traditionellt har det dock funnits en tydligare arbetsfördelning mellan universiteten och de (numera) statliga högskolorna i Norge än i Sverige.

Norge har idag (i augusti 2007) 7 universitet av delvis olika karaktär. Mera traditionella bredduniversitet finns i Oslo, Bergen och Tromsø. 2005 uppgraderades Högskolan i Stavanger till universitet. Dessutom finns *Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet* (NTNU) som grundades 1996 genom en sammanslagning av en rad högskolor med universitetet i Trondheim (vilket i sin tur var en sammanslagning av bl.a. Norges tekniska institut) som bärande element samt ett *Universitetet for miljø- og biovitenskap*. Norges sjunde och senaste universitet är *Universitetet i Agder* som i augusti i år gavs universitetsstatus. I Norge finns också 7 specialinriktade vetenskapliga högskolor och konsthögskolor. Vid sidan av universitetssektorn finns också en stor – bland de största i OECD-området – högskolesektor bestående av 25 högskolor som i huvudsak erbjuder 3-åriga professionellt inriktade utbildningar.

Av de 25 högskolorna är det nästan hälften som i en enkätundersökning i samband med utvärderingen av *Kvalitetsreformen* uppger att de har ambitioner/studerar förutsättningar att utvecklas till universitet. Bland högskolorna identifierar utvärderarna tre olika strategier:

- 1) De som på egen hand strävar efter att utvecklas till universitet.(exempelvis det nya Universitetet i Agder)
- 2) De som genom fusion med andra högskolor strävar efter att bli universitet. (se avsnitt nedan om Innlandsuniversitetet).
- 3) De som genom fusion med ett existerande universitet strävar efter förändrad status (se nedan om fusionen mellan högskolan och universitetet i Tromsø).

Policyutveckling

Studier av utvecklingen på högskoleområdet i Norge tyder sammantaget på relativt starka *homogeniseringstendenser*. Utvecklingen i Norge liknar i flera avseenden den i Sverige där flera högskolor strävar efter universitetsstatus och där det sker en kontinuerlig akademisering av flera yrkesinriktade utbildningar. Skillnaderna mellan universitets- och högskolesektorn tenderar alltså att bli allt mindre över tid. Skillnaderna idag relateras i stor utsträckning till de examensrättigheter (ackrediteringsrättigheter) som de olika lärosätena har. Utvecklingen med ökad homogenisering balanseras något av att man samtidigt från politiskt håll deklarerat att man inte tänker inrätta några fler bredduniversitet och att forskningsresurserna skall koncentreras. Idag förs en intensiv debatt i Norge om den strukturella utformningen av det norska universitets- och högskolelandskapet (se nedan). I OECD:s senaste ”review” av den högre utbildningen i Norge påpekas att en av de stora framtida uppgifterna för det norska utbildningssystemet blir att öka arbetsfördelningen och minska enhetligheten/öka mångfalden. Även i det här avseendet liknar situationen i Norge den svenska.

Det norska universitets- och högskolesystemet har som många andra successivt reformerats allt eftersom massuniversitetet slagit igenom. De politiska ambitionerna är i ett komparativt perspektiv tämligen likartade; högre effektivitet och produktivitet, kortare studietider, ökad genomströmning, ökad integration med det omgivande samhället. Under de senaste åren har reformerna allt mer kommit att präglas av globaliseringen och den högre utbildningen och forskningens betydelse för ländernas innovativitet och internationella konkurrenskraft. Med detta kan ett förnyat systemintresse skönjas med krav på fördjupat samarbete inom systemet, tydligare arbetsfördelning, fokus på kritiska massor etc. En snabb översikt över de norska reformerna tydliggör de politiska strävandena inom sektorn.

Mjösutvalget

Den första stora reformplanen under 2000-talet lades fram av det s.k. *Mjösutvalget* (NOU 2000:14) som hade fått i uppdrag att:

- «gi ei samla framstilling og vurdering av universitet og høgskolar som utdannings- og forskingsinstitusjonar. Utviklinga skal sjåast på bakgrunn av utdanningsreformene dei siste ti

åra og i lys av kunnskap om det høgre utdanningssystemet i andre land. Kvalitet og effektivitet i så vel utdanning som forskning må stå i fokus.

- vurdere behov for endringar i universitets- og høgskolesektoren ut frå dei lovpålagde oppgåvene og i lys av nye krav frå studentar, samfunns- og næringsliv. Her bør ein også vurdere tidsbruk og ressursar til undervisning og rettleiing i forhold til eksamen og sertifisering, og tiltak som kan gi betre samsvar mellom normert og faktisk studietid. For universiteta er det nødvendig å vege rolla som masseutdanningsinstitusjon i forhold til ansvaret for grunnforskning.

En av de centrala slutsatserna i Mjøs-utvalgets slutt rapport *Frihet med ansvar, Om høgre utdanning og forskning i Norge* var att:

Det er nasjonalt ikke behov for å utvikle kopier av de universitetene man allerede har eller bygge ut fagområder som allerede er godt dekket. Det er utvalgets klare oppfatning at Norge ikke bør ha flere «klassiske» universiteter.

For de institusjoner som ønsker en utvikling mot universitet bør det skje slik at man styrker utdanninger man allerede har på institusjonen. Videre at man øker sin kompetanse på områder som står sentralt i forhold til verdiskapningen i det regionale næringslivet og som samtidig har nasjonal betydning.

En av de tydeligaste effekterna av utredningen och dess förslag var just att enskilda högskolor gavs möjlighet att göra "karriär" till universitet, men samtidigt lade man upp tydliga riktlinjer för processen med kriterier som förhindrade en allt för stark homogenisering av UoH-systemet. I utredningen gavs en illustrativ beskrivning på arbetsfördelningen mellan de två UoH-sektorerna. En beskrivning som väl sammanfattar den grundläggande norska universitets- och högskolepolitiska strukturella ideologin.

De fire klassiske universitetene skal være kunnskapsinstitusjoner på høyeste akademiske nivå. De skal drive forskning og utdanning innenfor et bredt spekter av fagområder. De skal videreutvikle og formidle kunnskap frambrakt av norske og utenlandske forskere. De skal være brede kultur- og kunnskapsforvaltere, og spille en aktiv rolle i samfunnsdebatten. De skal stå for hovedtyngden av den frie grunnforskningen, og forskningen skal være av fremragende kvalitet. De vitenskapelige høyskolene skal tilby forskning og utdanning innenfor et avgrenset fagområde. Også disse institusjonene har et spesielt ansvar for grunnforskning og forskerutdanning.

De statlige høyskolene skal først og fremst være dyktige profesjonsutdannere, og levere kompetent arbeidskraft til en rekke sektorer, både i privat og offentlig virksomhet. De skal spille en hovedrolle i regional næringsutvikling, i samarbeid med forskningsmiljøer, offentlige myndigheter og næringsliv. Selv om universiteter og høyskoler har mange fellesoppgaver, må vi likevel ha en klar arbeidsdeling og ansvarsfordeling. Like viktig er det at høyskolene har en god ansvarsfordeling seg imellom. Kunsthøyskolene har ansvar for kunstutdanning og kunstnerisk utviklingsarbeid. Institusjoner som omfattes av universitets- og høyskoleloven, navngis i universitets- og høyskoleloven, og skifte av institusjonsbetegnelse forutsetter lovendring. I tillegg til de offentlige institusjonene er det private institusjoner som er godkjent etter privathøyskoleloven (St. Meld 2000/01/27 *Gjør din plikt – Krev din rett*).

Kvalitetsreformen

Det tidiga 2000-talets stora utbildningspolitiska och universitets- och högskolepolitiska reform i Norge var alltså den s.k. *Kvalitetsreformen*. Reformen baserades i huvudsak på förslagen från *Mjosutvalget*, men även senare utredningsförslag – exempelvis från det s.k. *Ryssdalutvalget*³ – kom att inkluderas i reformen. Reformen byggde i all korthet på två huvudsakliga ambitioner:

(1) För det första var ambitionen att *korta studietiderna och att minska antalet avbopp* från utbildningarna. Reformen presenterade en lång rad konkreta förslag kring studenternas hela inlärningsmiljö, men det mest väsentliga i reformen var införande av en bachelor-/masterstruktur på 3 + 2 år.

(2) Den andra huvudlinjen i reformen var att *öka institutionernas frihet* för att stärka den strategiska styrningsförmågan vid lärosätena. I reformen slogs tydligt fast att Norge inte behöver eller bör eftersträva fler bredduniversitet, men att de existerande vetenskapliga högskolorna skall ges möjlighet att ansöka om universitetsstatus. Det samma skulle gälla för högskolor med rätt att utfärda doktorsexamen. Grundhållningen i reformen var att den högre utbildning och forskningen skall möta en lång rad olika mål och att det därför krävs en mångfald i fråga om strategier och profilområden och därmed också en tydlig arbetsfördelning och koncentration inom systemet. Som ett led i att öka den institutionella friheten föreslogs att universiteten och högskolorna skulle göras om de till *förvaltningsorgan med särskilda fullmakter med ökad frihet i vetenskapliga, ekonomiska och organisatoriska frågor*. Under 2007 har en stor utvärdering av reformen slutrapporterats. Resultaten sammanfattas nedan i punktform:

³ NOU 2003:25 *Ny lov om universitet og høyskoler*

- Rapporten viser at den store frihetsgraden universiteter og høyskoler fikk etter innføringen av reformen har ført til mer profesjonell og strategisk ledelse.
- Den formelle medbestemmelsen til de ansatte er svekket. Selv om de ansatte ville foretrukket å velge sine ledere, verdsetter de endringene i retning av en sterkere ledelse.
- Institusjonene opplever en sterkere konkurranse seg imellom.
- Internasjonaliseringen av universiteter og høyskoler ser ikke ut til å øke i nevneverdig grad, selv om studentmobiliteten øker og institusjonene har etablert bedre administrative ordninger. For det faglige personalet betyr fortsatt internasjonalisering uformelle forskernettverk mer enn institusjonelle strategier.
- Kvalitetssikringssystemet som er etablert kan foreløpig ikke sies å gi noen synlige effekter på kvalitetsutviklingen.
- Lærestedene har nedlagt et stort arbeid med å utvikle nye studietilbud.
- Universitetene har fått en betydelig økning i sine søkertall. Høyskolene har opprettholdt antallet studenter.
- Det er for tidlig å konstatere negative effekter for forskningen, men det er en fare for at balansen mellom tid til forskning og tid til undervisning forrykkes.
- Studentene leverer betydelig flere oppgaver og innleveringer. Dette gir bedre skrivetrening, studentene vet bedre hvor de står rent faglig og det har utviklet seg et tettere og mer forpliktene forhold mellom student og lærested.
- Studentenes studieinnsats har ikke økt, men de har endret sin måte å studere på.
- Økte utbetalinger gjennom studiefinansieringen har ikke redusert det inntektsgivende arbeidet blant studentene.
- Det progresjonsavhengige stipendet ser ikke ut til å ha noen effekt på studieinnsatsen.

Upprätthållande av en klar arbetsfördelning inom den högre utbildningen är som vi kunnat konstatera en central universitets- och högskolepolitisk linje i Norge. En mångfald institutioner förväntas skapa förutsättningar för att möta olika kunskapsbehov i samhället och goda förutsättningar för fruktbara samarbeten mellan institutionerna. De senaste åren har den här politiken förstärkts ytterligare och i en av de senaste stora universitetspolitiska propositionerna betonar den norska regeringen att man önskar en ”utvikling i retning av universitet, styrke de fagområdene de allerede har etablert. Videre må de øke sin kompetanse på områder som er sentrale for verdiskaping i regionen, og som samtidig har betydning nasjonalt.” En strategi för att öka mångfalden i systemet har varit att erbjuda högskolor utan rätt examensrättigheter för forskarutbildning att ansöka om ackreditering för enskilda ämnen och inte som i Sverige för hela vetenskapsområden. En annan strategi – som vi känner igen från Danmark – har varit att öka universiteten och högskolornas autonomi samtidigt som man hoppas kunna förstärka den strategiska styrningen genom upprättandet av extern majoritet i styrelserna. En annan strategi för att få universiteten och högskolorna att vidareutveckla sina starka miljöer har varit införande av ett gemensamt *resultatbaserat forskningsfinansieringsystem* för hela sektorn 2002. De direkta anslagen till lärosätena baseras på tre komponenter: en bas-, en utbildnings-, och en resultatkomponent. Den sistnämnda delen baserat på lärosätenas mera traditionella kvantitativa forskningsindikatorer (publiceringar, citeringar etc.), men också lärosätenas ”framgångar” på anslagsmarknaden påverkar resursfördelningen.

Utvärderingen av Kvalitetsreformen visar dock att den förstärkta kopplingen mellan studentrekrytering och anslag och den ökade konkurrens detta för med sig leder till att de mindre lärosätena upplever sig som betydligt mera riskutsatta än de stora universiteten.

Detta har också lett till att ledarna vid de mindre högskolorna i betydligt mindre utsträckning än sina kollegor vid de större lärosätena upplever att reformen – som bl.a. syftade till att öka lärosätenas autonomi – de facto begränsat deras faktiska handlingsutrymme.

Sjernøutvalget⁴

När kvalitetsreformen öppnade upp för högskolor att göra universitetskarriär ökade också debatten om profilering och typologisering av de olika institutionerna. Inte minst har man diskuterat den vetenskapliga dimensioneringen och profileringen av de stora bredduniversiteten. Det har visat sig svårt att styra den vetenskapliga profileringen vid de stora bredduniversiteten och de strategiska diskussionerna vid dessa universitet pekar idag istället i riktning mot att forskningen skall bli den övergripande premissen för verksamheten. Genom att tydligare profilera sig som renodlade forskningsuniversitet kan dessa universitet få en kvalitativt annan roll än de mera specialiserade – och ibland regionalt orienterade – nyare universiteten. Det här är en diskussion och en reell utvecklingstrend som redan kvalitetsreformen öppnade upp, men som fortsatt med allt mer intensiv kraft efter reformens genomförande. Trots den starka politiska betoningen av profilering och systemisk arbetsfördelning så är det mycket som tyder på att den starka homogeniseringstrenden i systemet har fortsatt över tid. Det finns därför anledning att ställa frågan om inte det norska systemet – i linje med den dominerande internationella trenden – är på ifrån ett binärt system i riktning mot ett mer uttalat hierarkiskt system. Några av de centrala drivkrafterna bakom den här utvecklingen – så som de beskrivs av utredningen – är:

- Felles universitets- og høgskolelov
- Gjennomgående stillingsstruktur
- Personlig kompetanseopprykk
- Universitets- og høgskoleråd
- Høgskoler kan tildele doktorgrader
- Felles gradsstruktur
- Enhetlig akkrediterings- og kvalitetssikringssystem (NOKUT)
- Felles finansieringssystem
- Institusjonsopprykk ut fra forhåndsdefinerte kriterier (kompetanse og studieportefølje)

Mot den här bakgrunden tillsatte den norska regeringen i maj 2006 en utredning under ledning av den tidigare rektorn för Högskolan i Oslo Steinar Stjernø för att utreda den vidare utvecklingen av det norska universitets- och högskolesystemet. Utredningens mandat⁵ är att värdera insatserna för att säkerställa att strukturen av universitet och högskolor:

⁴ Följ utredningen på dess hemsida: <http://www.stjerne.no/>

⁵ Se vidare: http://www.regjeringen.no/upload/kilde/kd/nyh/2006/0070/ddd/pdfv/281792-utvalg_for_hoyere_utdanning_mandat.pdf

- bygger opp under lovens formål om høyere utdanning, forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå
- sikrer samspill med lokalt og regionalt arbeids- og samfunnsliv, slik at institusjonene bidrar til bærekraftig økonomisk, sosial og kulturell utvikling
- gir landet en tilfredsstillende tilførsel av kvalifisert arbeidskraft både til privat og offentlig virksomhet
- gir god nasjonal dekning av utdanningstilbud for søkere med ulike ønsker og behov
- imøtekommer voksnes behov for etter- og videreutdanning på høyere nivå blant annet ved bruk av IKT-baserte studieopplegg og desentraliserte tilbud
- søker å bryte kjønnsdelingen i valg av studium og sikrer begge kjønn likeverdig plass på alle nivåer innen høyere utdanning og forskning
- sikrer en god regional balanse i studietilbud og kompetanse
- legger til rette for fortsatt økende internasjonalt samarbeid innenfor høyere utdanning og forskning
- legger til rette for faglig sterke, livskraftige institusjoner med evne til omstilling og fornyelse
- sikrer kvalitativt gode og robuste forskningsmiljøer
- sikrer en god utnyttelse av samfunnets samlede ressurser

Utredningen har ännu inte publicerat något betänkande – slutbetänkande skall lämnas senast 31 december 2007 – men av de debattinlägg och presentationer som utredningens ordförande gjort framkommer en tämligen klar bild av det perspektiv som präglar utredningen och de alternativ man studerar. Frågeställningar som diskuteras är hur man kan skapa andra incitament för högskolorna än att sträva efter universitetsstatus, om man skall skärpa kraven för examinationsrätt av doktorander och universitetsstatus eller om helt skall släppa titeln fri. Vidare diskuteras behoven av fortsatta fusioner inom högskolesektorn och fusioner/federationer/nätverk mellan universitet och högskolor. Sammantaget befinner sig de norska och svenska universitets- och högskolesystemen i en likartad situation där man diskuterar hur man skall hantera kombinationen av ett snabbt framväxt massuniversitet och det globala kunskapssamhällets upplevda krav på nationell ekonomisk konkurrenskraft.

Profilering och samarbete – exempel från Norge

Blickar vi ut över det norska universitetssystemet ser vi ett antal övergripande profiler i form av NTNU och *Universitetet for bio- og miljøvitenskap*. Bland de andra, mera traditionella bredduniversitetet, finns inga distinkta strukturella profiler. Ambitionerna är generellt sett att upprätthålla den disciplinära bredden med både en omfattande forsknings- och forskarutbildningsverksamhet och en bred och stor grundutbildning. Den typ av profilering som görs är oftast i form av *tematiska profilsatsningar*, vanligtvis inkluderande universitetets samtliga områden. I det här avseende finns det tydliga likheter mellan Norge och Sverige. Dessa tematiska satsningar ser dock lite olika ut och är av skiftande omfattning vid universitetet

Lärosäte	Satsningsområden/profilområden
NTNU	Energi och petroleum, resurser och miljø Globalisering IKT Medicinsk teknik Marin och maritim forskning Material
UMB	Miljø Mat

	Bioteknik
Bergen	Marin forskning, Mtviklingsrelatert forskning, Forskning om informasjons- og kommunikasjonsteknologi Helse- og velferdsforskning Forskning om ledelse, organisasjon og styring Kvinne- og kjønnsforskning
Oslo	Centre for Molecular Biology and Neuroscience Centre for Physics of Geological Processes Centre of Mathematics for Applications Equality, Social Organizations and Performance - Confronting Theory with the Nordic Lessons Centre for the Study of Mind in Nature Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis Centre for Cancer Biomedicine Centre for Immune Regulation Centre for Ecological and Evolutionary Synthesis (CEES) (Koordinerer EcoClim - NCoE) Research in Water Imbalanced Related Disorders EMBIO - Molekylærbiologi, bioteknologi og bioinformatikk FUNMAT - Funksjonelle materialer og nanoteknologi Etikk-programmet Kulturell kompleksitet i det nye Norge (HUMSAM)
Stavanger	Energi och miljö Hälsa och välfärd Kultur Skola och lärande
Tromsø	Molekylær- og strukturbologi Arktiske økosystemer, biokjemiske syklar og klimaforandringar i antroposen (ARCTOS). Teoretisk lingvistikk. Arktisk maringeologi og geofysikk Citizenship, Encounters and Place Enactment in the North (CEPIN)

Som jag redogjorde för tidigare så planerar och arbetar ett relativt stort antal norska högskolor för att i framtiden utvecklas till universitet. Jag tänkte här i korthet lyfta fram och titta närmare på några olika processer. Inte minst är detta intressant mot bakgrund av den diskussion som förts i Sverige – inte minst av Sverker Sörlin i olika sammanhang – om att man borde kunna för universitetsrättigheter i smalare områden hela vetenskapsområden eller generella rättigheter. Idag är kravet för universitetsstatus i Norge bl.a. att man har blivit ackrediterad för doktorsrättigheter i (minst) fyra ämnen/områden. (se rutan nedan) Syftet med mer begränsade ackrediteringsrättigheter är att detta skapar incitament för högskolor att verkligen profilera sig mot och satsa på betydligt mera avgränsade kunskapsområden. Intressant att notera är den tydliga regionala profil som den norska regeringen vill ha på de nya ”uppgraderade” universiteten. (se punkt e). Som vi kommer se i mina exempel från Bodø och Adgder blir den här typen av skrivningar väldigt styrande för de lärosäten som strävar efter universitetsstatus.

Forskrift om akkreditering, evaluering og godkjenning etter lov om universiteter og høyskoler.

(3) For å bli akkreditert som universitet må følgende vilkår være oppfylt:

a) Institusjonens primærvirksomhet skal være høyere utdanning, forskning og faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid samt formidling. Institusjonens organisering og infrastruktur skal være tilpasset virksomheten.

- b) Institusjonen skal ha stabil forsknings- og faglig eller kunstnerisk utviklingsvirksomhet av høy kvalitet relatert til sine fagområder.
- c) Institusjonen skal ha ansatte i undervisnings- og forskerstilling på de fagområder som inngår i studiene.
- d) Institusjonen skal ha akkreditering for minst fem studietilbud av minst fem års varighet, samlet eller som integrerte studieløp, som gir selvstendig rett til å tildele høyere grad, samt lavere grads utdanninger innenfor flere fagområder. Institusjonen skal ha uteksaminert kandidater på lavere og høyere grads nivå på de fleste av disse fagområdene.
- e) Institusjonen skal ha en stabil forskerutdanning og selvstendig rett til å tildele doktorgrad på minst fire fagområder. To av disse skal være sentrale i forhold til regionale virksomheters verdiskapning, samtidig som fagområdene har nasjonal betydning. Den ene av de fire doktorgradene kan utgjøres av stipendprogram for kunstnerisk utviklingsarbeid som institusjonen har fått akkreditering for, jf. § 3-1 tredje ledd.
- f) Institusjonen skal være tilknyttet nasjonale og internasjonale nettverk innenfor høyere utdanning, forskning og faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid, og skal delta i det nasjonale samarbeidet som gjelder forskerutdanning og eventuelt tilsvarende kunstnerisk stipendprogram.
- g) Institusjonen skal ha et tilfredsstillende fagbibliotek.

Källa: NOKUT

En av högskolorna som strävar efter universitetsstatus är *Högskolan i Bodø*. Inom ramen för projektet ”Universitetet i Nordland” arbetar man sedan ett antal år aktivt för att uppnå universitetsstatus.⁶ Högskolan har idag cirka 5000 studenter och 500 anställda (omräknat i heltider), varav ett 30-tal professorer. Högskolan är idag indelat i fyra avdelningar: avdelning för fiskeri- och naturfag, avdelning för samfunnsfag, Handelshøgskolen och Profesjonshøgskolen. Högskolans universitetsambitioner är illustrativa för den nya typ av universitet som är på väg att etableras i Norge. Detta är en utveckling som vi även kan skönja i Finland. Högskolan har en tydligt regional profil och strävar efter att bli ett center för utvecklingen av de norska nordområdena. Universitetsatsningen har också en mycket stark och tydlig förankring i det regionala näringslivet och bland offentliga institutioner. Den institutionella utvecklingslogiken präglas i stor utsträckning av Trippel Helix-begreppet och dess fokus på integration och samverkan mellan universitet och högskolor, näringsliv och offentliga institutioner. I sina strategiska planer talar högskolan om att:

På det regionale plan er samarbeid med næringslivet, offentlige myndigheter og øvrige kunnskapsmiljø svært godt. Det brede alliansene som er laget mellom HBO og omgivelsene gir viktig kraft i byggingen av universitetet.

Kunskapsmässigt har högskolan fyra tydliga profilområden – vilka motsvaras av de fyra avdelningarna – och där den företagsekonomiska forskningen, med inriktning mot innovation, entreprenörskap, energi, miljö och etik, vid handelshögskolan har utvecklats längst. År 2000 fick man rätt att examinera doktorer i ämnet och man har hittills producerat drygt 10 doktorer. Högskolans andra profilområde – med en särskilt tydlig såväl nationell som regional förankring - är naturvetenskapligt inriktad havsforskning med fokus på reproduktionsbiologi, havsmiljö och genetik. Inom detta fält lämnade högskolan 2005 in en ansökan om akkreditering för doktorsexamen för drygt två år sedan. Inom det samhällsvetenskapliga fältet utgör sociologin högskolans profilområde. Forskningsprofilen ligger här i gränslandet mellan arbetslivsforskning och förändringsprocesser inom offentlig förvaltning. Här har högskolan nyligen blivit ackrediterad. Det fjärde profilområdet ligger inom ramen för professionshögskolan och utgörs av forskning om praktisk kunskap och

⁶ Se vidare: <http://www.hibo.no/index.php?ID=11361&lang=nor>

professionell yrkesutövning. Sammantaget är det ett universitet med tydligt fokus på forskning kring professioner och professionsutveckling inom i första hand regionalt baserade problemområden som håller på att utvecklas i Bodø.

Ett liknande exempel som det i Bodø är det nyligen utnämnda universitetet i Adger. Det nya universitetet har med sin bas i traditionella professionsutbildningar såsom lärar-, hälso- och sjukvårdsutbildningar och har byggt upp både ett antal mera traditionellt inriktade ämnesdiscipliner och egna särpräglade undervisnings- och forskningsprofiler som t.ex. folkhälsa, matematisk didaktik, psykisk hälsovård. Det nya universitetet skiljer sig på så sätt från de traditionella bredduniversiteten, även om det i ambitionerna – noterar ackrediteringskommittén – att bli universitet finns en viss dragning mot att prioritera upp mera traditionella universitetsdiscipliner för att där utveckla de masters- och PhD-program som krävs för universitetsstatus. Även i fallet med universitetet i Adger finns det en stark regional orientering i argumentationen för universitetsstatus. Dock är den regionala profilen inte lika tydlig i det nya universitetets forskningsprofil.

Högskolorna som strävar efter universitetsstatus möter en rad olika dilemma som de måste hantera. För det första utvecklas en tydlig spänning mellan att å ena sidan utveckla en relativt bred undervisnings- och forskningsverksamhet – vilket krävs för universitetsstatus – och att prioritera i resurserna för att utveckla tydliga och profilerade undervisnings- och forskningsportföljer. För det andra tycks det utvecklas en viss spänning mellan högskolornas professionsinriktade verksamhet och utvecklingen av mera traditionella ämnesdiscipliner, där den senare lätt prioriteras när ambitionerna att utvecklas till universitet blir institutionen överordnade mål.

En annan typ av profilering som vi möter i det norska systemet är högskolor som valt att fokusera på ett nischområde. Ett sådant exempel är *Högskolan i Molde* som enbart har ett forskarutbildningsprogram, i logistik. Molde är en liten högskola med ungefär 1500 studenter, två fakulteter – ekonomi, informatik och samhällsvetenskap och hälsovetenskap – och med en framstående forskning inom logistikfältet. Profilen mot logistik genomsyrar högskolans hela utbildningsportfölj och 3 av 10 bachelorprogram och 2 och 6 mastersprogram är med olika logistikinriktningar. En tydlig skillnad mellan t.ex. Molde – där framtida universitetsstatus inte står på dagordningen – och de högskolor som har ambitionen att utvecklas till universitet är att man lättare kan fördjupa och utveckla sin profil snarare än att fokusera resurser på att ”bygga på bredden”.

I texten ovan har jag kort beskrivit några av de profileringsprocesser som pågår i det norska universitets- och högskolesystemet. Det finns i Norge också en trend mot ökad *samverkan* mellan universiteten och mellan universiteten och högskolorna. Jag skall här korthet ge några illustrativa exempel. Exempelvis har man i Tromsø allt sedan den stora högskolereformen i början av 1990-talet talat om en sammanslagning mellan universitetet och högskolan. Den senaste fasen i utvecklingen startade i slutet på 1990-talet när man tillsatte en gemensam utredning för att studera förutsättningarna för ett samgående. Processen leder till att ett långgående samarbetsavtal träffas 2003, med tydliga ambitioner

om ett senaste samgående. Tämmligen omgående står det dock klart att de mer frivilliga samarbetsformerna inte är funktionella eller ändamålsenliga. Ett par år senare 2006 ingår de två lärosätena ett intentionsavtal om en fusionering. Vilka är då de upplevda drivkrafter och ambitionerna i processen?

- den tradisjonelle arbeidsdelinga mellom universitet og høgskoler er i ferd med å viskes ut
- de høgre utdanningsinstitusjonene i Norge er underlagt det samme lov- og regelverket, med krav om forskningsbasert undervisning og FoU-virksomhet også ved høgskolene
- de høgre utdanningsinstitusjonene har felles gradssystem
- utdanningsinstitusjonene er underlagt det samme kvalitetsorganet ([NOKUT](#)), som stiller samme krav til kompetanse og faglig nivå til samme type utdanning, uavhengig av institusjonstype

Förhoppningarna med fusionen hos de två lärosätena är att ett nytt större universitet har bättre förutsättningar för att utveckla undervisning, forskning och annat utvecklingsarbete på en hög internationell nivå. Det nya universitetet skall också – hoppas man – få en tydligare regional profil med en klar koppling till de norra landsdelarna. Genom att samla resurserna – ekonomiskt och akademiskt – hoppas man också kunna förstärka lärosätets strategiska handlingskraft och förbättra institutionens konkurrenskraft i fråga om forskningsresurser, studenter, personal etc. Kort sagt, ett nytt sammanslaget universitet förväntas möjliggöra för en mer helhetsinriktad och överordna styrning och koordinering av det samlade forsknings- och utbildningsutbudet i Tromsø. Fusionsprocessen har organiserats runt en gemensam programförklaring från de båda lärosätena och konkret framarbetat i ett tiotal tematiska institutionsgemensamma arbetsgrupper.

Även om de båda lärosätena inte tagit ställning till den framtida organisationsformen ännu så tyder allt på att de blir en *integrerad modell bestående av flera olika campusområden*. Det intryck man får när man läser de olika arbetsgruppernas rapporter är att fusionen upplevs som mindre problematiskt från ett utbildningsperspektiv än från ett rent forskningsperspektiv. Utbildningsmässigt ser man hur det nya universitetet kan erbjuda ett bredare och mera attraktivt utbildningsutbud. Man ser också att de mera traditionella akademiska utbildningar och professionsutbildningarna kompletterar varandra på ett sätt som kan höja kvaliteten på utbildningsprogrammen. Forskningsmässigt tycks det vara svårare att se hitta enkla komparativa fördelar. För att uppnå positiva synergieffekter inom forskning krävs – av resonemangen i Tromsø att döma – ett mera omfattande och långsiktigt omstruktureringsarbete. I flera av de exempel på fusionerade institutioner som jag kommit i kontakt med under arbetet med den här rapporten tycks utvecklingslinjerna gällande forskningen gå i riktning mot en amerikansk graduate school-modell. Istället för den gamla, hårt institutionaliserade ordningen, med fakulteter och disciplinbaserade ämnesinstitutioner strävar man efter att organisera forsknings- och forskarutbildningsverksamheten i bredare organisatoriska kategorier där den operativa verksamheten oftast bedrivs i mer tidsbegränsade tematiskt och flervetenskaplig organiserade nätverk, projektgrupper eller institut. En sådan omfattande omläggning är mycket krävande och måste värderas och bedömas i ett långsiktigt perspektiv.

På fler håll i det norska universitets- och högskolesystemet utreds och diskuteras eventuella fusioner och andra samarbetsformer. Liknande resonemang som det i Tromsø förs också i

Trondheim mellan NTNU och Högskolan i Sør-Trøndelag. En annan typ av fusioner som diskuteras allt mer i Norge är sammanslagningar av högskolor, oftast med ambitionerna att i förlängningen bilda ett universitet. Ett sådant exempel är projektet *Innlandsuniversitetet* där högskolorna i Gjøvik, Hedmark och Lillehammer samarbetar med fylkeskommunene i Hedmark och Oppland med ambitionen att bilda ett nytt universitet i det norska inlandet. Argumenten för den eventuella fusionen känns igen från de andra exemplen. Den grundläggande drivkraften tycks genomgående vara att den allt hårdare konkurrensen om studenter, forskningsresurser och personal kräver ett ökat samarbete. I styrningshänseende är det också tydligt att universitetslagens krav på minst fyra ackrediterade forskarutbildningar som bas för en universitetsansökan också är drivande för ett ökat samarbete mellan högskolorna. Man ser att man själv aldrig – organisatoriskt eller ekonomiskt – kan utveckla den bredd som krävs och därför blir ett ökat samarbete en möjlig väg framåt. I flertalet exempel – inte minst i regionerna utanför de största städerna – finns också en tydlig regional agenda. För att hävda regionens konkurrenskraft och stärka dess attraktionskraft både demografiskt och näringspolitiskt så krävs ett ökat samarbete. Organisatoriskt tycks även här lösningen bli en ”multi campus-modell” där man i stor utsträckning bevarar de befintliga strukturerna, men där man under gemensamt ”flagg” bedriver en rad utbildningsprogram på alla nivåer upp till forskarutbildning. Målsättning med projektet *Innlandsuniversitetet* är att fram till 2011 utveckla ett nytt sammanhållet universitet. Processen är tänkt att ske stegvis där olika utbildnings- och forskningsområden samordnas efter hand och där eventuellt två av högskolorna fusioneras i ett första steg för att sedan bygga vidare med de övriga.

Även mellan *Högskolan i Vestfold* och *Högskolan i Buskerud* har ett utredningsarbete om ett eventuellt framtida samgående (eller annan form av samverkan) med universitetsstatus som långsiktigt mål inletts. Argumentation från de övriga exemplen känns igen och behöver inte upprepas. I diskussionerna mellan högskolorna talar man generellt om att sträva efter att utveckla ett ”nätverksuniversitet”. Vad som ligger i begreppet ”nätverksuniversitet” är dock tämligen oklart. Det mest tyder på att det är en form av ”multi campus-modell”, där de befintliga organisationerna i stor utsträckning behålls, man ser framför sig. Av de tillgängliga planerna framkommer att samarbetet och ett eventuellt samgående skall utvecklas steg för steg genom exempelvis koordinering av befintliga utbildningsprogram, utvecklingen av gemensamma bachelor- och mastersprogram, forskningsprojekt, mötesplatser etc.

Sammantaget är bilden av det norska universitets- och högskolesystemet en bild av ett system i kraftig omvandling. Genom kvalitetsreformen öppnade man upp för högskolor att ackrediteras som universitet. Ackrediteringssystemet har helt tydligt förstärkt de redan sedan tidigare starkt homogeniserande krafterna i systemet. Bland åtskilliga av högskolorna finns långt gångna planer på att själv eller genom samverkan – vanligtvis samgående – med andra högskolor arbeta för universitetsstatus. Bland de framväxande nya universiteten finns en uttalad önskan om att utvecklas till något annat – många gånger oklart vad – än de traditionella bredduniversiteten. Det finns på högskolorna en stark bas i professionsutbildningar inom välfärdsområdet och inom det tekniska fältet – områden som

många gånger har en svag akademisk/forskningsmässig förankring och man har ofta också en tämligen stark regional orientering.

En personlig reflektion från min sida är om det inte bättre – från ett systemperspektiv – att släppa universitetsbegreppet helt fritt och utveckla ett system med ackreditering av forskarutbildningsrättigheter ämne för ämne. Det tycks som att det norska regelverket med krav på minst fyra ackrediterade forskarutbildningsämne skjuter för brett och driver fram en allt för kraftig likriktning. Det som också slår en när man studerar utvecklingen i Norge är att man i stor utsträckning saknar rent utbildningsinriktade innovationer och profileringar. I Danmark och Finland finns det vissa exempel på satsningar på elitutbildningar i olika former. Detta saknas i Norge. Det närmaste man kommer en utbildningspolitisk strategisk profilering är exempel av den typen som utvecklats kring logistik vid Högskolan i Molde.

Sammanfattning

Utvecklingen i Norge har i betydande utsträckning präglats av att högskolorna gavs möjlighet att ansöka om forskarutbildningsrättigheter och i förlängningen universitetsstatus. Detta har drivit en utvecklingsprocess där högskolor slår sig samman för att gemensamt nå målet om universitetsstatus. En annan utvecklingsstrategi för flera norska högskolor har varit att öka sitt samarbete eller t.o.m. gå samman med något av de redan existerande universiteten. Man kan därför på ett generellt plan tala om en *geografisk koncentration* i sektorn. I fråga om lärosätenas profiler och strategiska inriktning så finns en viss grundläggande diversifiering i fråga om de breda allmänna universiteten, de mera specialinriktade universiteten inom biovetenskapliga och tekniska fältet och de mer professionsinriktade högskolorna. I övrigt har lärosätena vissa övergripande tematiska profiler där man särskilt lyfter fram samhälleligt ”heta” och/eller regionalt relevanta forskningsfält.

Sett från ett styrningsperspektiv följer Norge den internationella trenden med förstärkt ledarskap på alla nivåer, ökad autonomi och frihet när det gäller den interna organisationen. Man har också infört en rad incitaments- och resultatbaserade finansieringssystem både vad gäller forskningen och den högre utbildningen.

Finland

Det finska universitets- och högskolesystemet är binärt uppbyggt och består av två parallella sektorer: Universiteten och Yrkeshögskolorna. Finland har idag 10 multifakultära universitet, 3 tekniska högskolor, 3 handelshögskolor och 4 konstnärliga högskolor. Det binära finska universitets- och högskolesystemet går tillbaka till 1989. De traditionella – eftergymnasiala – yrkesinriktade post-gymnasiala skolorna uppfattades då som kompetensmässigt allt för dåliga och dess potential var långt ifrån fullt utnyttjade. Lösningen var etablerandet av *Yrkeshögskolorna*. Yrkeshögskolereformen innebar att man sammanförde och uppgraderade ett stort antal av de mindre yrkesutbildningarna till större yrkeshögskolor. De första yrkeshögskolorna fick permanent status 1996 och de senaste runt millennieskiftet. Yrkeshögskolorna permanentades generellt så sent som 2003. Lagstiftningsmässigt skall yrkeshögskolorna erbjuda “professional education, support professional development, conduct applied R&D which supports regional development, and offer adult education.” Som vi kommer se längre fram så har Yrkeshögskolorna en tydligare och mera utvecklad regional dimension. Att förstärka den högre utbildningen och forskningens roll i den regionala utvecklingen och att ge dem en tydligare roll i regionala innovationssystem har varit en tydlig finsk politisk linje under 2000-talet.

Yrkeshögskolesystemet uppfattas idag som framgångsrikt och har rönt internationellt intresse. Men såväl universitetspolitiskt som lagstiftningsmässigt rådde det länge en osäkerhet kring etablerandet av två konkurrerande sektorer inom ramen för den högre utbildningen. Målsättningen med politiken var att skapa en ny balans inom den högre utbildningen och ge studenter en bredare och ett mera diversifierat utbildningsutbud. Även om man regleringsmässigt etablerat två utbildningssektorer och på så sätt skapat en form av systemisk diversifiering inom högskolesystemet så har man inte låtit de två sektorerna ”glida isär”, utan man har från politiskt håll strävat efter och uppmuntrat till samarbeten över den binära gränsen. Detta har inte minst varit föremål för åtskilligt politiskt reformarbete under de senaste åren. Den grundläggande politiska hållningen har dock varit att indelningen i två sektorer uppmuntrar lärosätena att utveckla sina egna individuella profiler, samtidigt som det skapar en viss stabilitet i systemet. Den kraftiga expansionen av studenter under 1990-talet har i första hand skett genom en utbyggnad av yrkeshögskolesystemet, medan universiteten i det avseendet inte påverkats i samma omfattning.

När det gäller skillnaderna mellan de två sektorerna kan man konstatera att:

- a) Yrkeshögskolorna förbereder studenterna för yrken – lärare, ingenjörer, socialt arbete – medan universiteten erbjuder mera akademiska/teoretiska och forskningsinriktade utbildningar.

- b) Examens- och utbildningsstrukturen skiljer sig åt. Universiteten ger utbildningar enligt bachelor-master strukturen, medan yrkeshögskolorna ger i första hand de förstnämnda.
- c) Universiteten är statliga, medan yrkeshögskolorna är kommunala, privata eller stiftelsestyrda. Yrkeshögskolornas huvudmän har ofta en mera direkt inverkan på den konkreta verksamheten. Yrkeshögskolorna är samfinansierade där staten står för ca 60 % och de lokala myndigheterna för resterande 40 %.

Policyutveckling

Det finska universitetssystemet expanderade – som många andra – kraftigt från 1960-talet och fram till 1980-talets början. Successivt utvecklades den starka detaljstyrningen och universitetens funktionella oberoende ökades allt mer. Detta är en utveckling som fortsatt under 1990-talet, men nu har man också från politiskt håll allt mer intresserat sig för förbättrad produktivitet och höjd kvalitet. Under 2000-talet har det rests ökade krav på produktivitet och verksamhetsprioritering inom hela universitets- och högskolesystemet. I Finland har hela utbildnings- och forskningssystemet – inte minst efter den kraftiga ekonomiska krisen i början av 1990-talet – inordnats under ett tydlig innovationspolitiskt tak. Forskningspolitiken har i stor utsträckning ersatts av en innovationspolitik driven av den globala kunskapsbaserade ekonomins logik och rationalitet. Nationell ekonomisk konkurrenskraft har stått i förgrunden. Detta är en utveckling som förstärkts efter Finlands EU-medlemskap 1995 och de finländska regeringarna har på ett tydligt sätt anammat EU:s grundläggande ekonomiska och teknologiska strategier. Det har också rått en betydande politiskt konsensus kring den innovationspolitiska fokuseringen.

Om man i några korta ordalag skall sammanfatta de normativa ramarna kring den allt mer marknadsorienterade finländska universitetspolitiken så handlar det om att:

- a) the aim of science, university, technology, and economic policies is to build a knowledge economy
- b) the science and university systems have no monopoly as producers of knowledge;
- c) the concept of science-based knowledge is moving towards innovation-based technology;
- d) in order to promote a smooth societal change it is necessary to develop new technologies and to promote the competitiveness of the economy.

Källa: Utbildningsdepartementet

De övergripande politiska styrnings- och utvecklingsstrategierna i Finland presenterades vart fjärde år i 6-åriga *Utvecklingsplaner för utbildning och forskning*. Den dagliga styrningen av universiteten styr av framförhandlade 3-åriga utvecklingskontrakt som definierar verksamhetens förväntade ”produktion” och inriktning. Under sommaren 2007 presenterades ett utkast till ny utvecklingsplan för perioden 2007-2012. I den dras de övergripande utbildnings- och forskningspolitiska målsättningarna för perioden upp. Man skriver bl.a. att:

Förändringarna i omvärlden ställer högskolorna inför många utmaningar under de närmaste åren. Utmaningarna hänför sig framför allt till högskolornas profilering, strukturell utveckling, revidering av finansieringsmodellen, internationalisering samt accentuering av utbildningens och forskningens kvalitet. Mycket viktiga utmaningar för universiteten utgörs dessutom av utvidgning av den ekonomiska autonomin och administrativa reformer som förbättrar universitetssystemets konkurrenskraft och stärker professionellt ledarskap.⁷

Man markerar också att universiteten och yrkeshögskolorna även fortsättningsvis skall utgå ifrån den binära dualmodellen med skilda examina, huvudmän och uppgifter. Målsättningen är vidare att stärka den internationella spetskompetensen och utvecklandet av ett universitets- och högskolelandskapet där de enskilda enheterna har en tydligare profil och skiljer sig åt i fråga om undervisning, forskning, kopplingar till arbetslivet och regionala utvecklingsuppgifter. För att stärka verksamhetens kvalitet och dess genomslagskraft skall den finska regeringen fortsätta att aktivt stödja nationella och internationella strategiska sammanslutningar i olika former – från fusioner till sam användning av infrastruktur och utrustning – mellan universiteten och högskolorna. Den finska regeringen vill också främja ett närmare samarbete mellan universiteten och yrkeshögskolorna inom ramen för nya regionala utvecklingsstrukturer (se nedan), i framför allt regionen med en sämre befolkningsutveckling. Vidare vill regeringen att en del av universiteten profilerar sig som internationellt förstklassiga forskningsintensiva miljöer. Ett ökat samarbete mellan universiteten och sektorsinstituten är här – liksom i Danmark – en framkomlig väg.

Så här långt finns det slående likheter mellan de nordiska länderna när det gäller de grundläggande politiska målsättningarna med universitets- och högskolelandskapet. Skrivningarna i Finland kunde lika gärna vara skrivna av det danska vetenskapsministeriet. Danmark och Finland är de av de nordiska länderna som tydligaste inordnat forsknings- och universitetspolitiken i ett nationellt innovationspolitiskt ramverk. Frågan är om det nya svenska globaliseringsrådet skall få samma inverkan på universitets och högskolesystemet som sina finska och danska föregångare.

Strukturell utveckling av universitets- och högskolesystemet

Den finska regeringen har också på en mera konkret universitets- och högskolenivå lanserat en omfattande plan för strukturell utveckling av universitets- och högskolesystemet. Bakgrunden till arbetet är ambitionen att stärka den finska konkurrenskraften och då inte minst inom ramen för en regional innovationsdynamik. Den utvecklingsplan som lanserades 2006 baserades på en statlig utredning från 2001 där man uppmärksammade behovet av en regional utvecklingsstrategi för UoH-systemet. Den grundläggande idén var att det inte borde etableras några nya institutioner, men att de befintliga istället borde reorganiseras och fusioneras till större enheter. Utredningen ledde till att regeringen i början av 2005 beslutade att ta fram en strukturell utvecklingsplan för båda sektorerna. Logiken i den finska planen var – liksom den var i Danmark och Norge – att större enheter är kvalitativt bättre än mindre. Samtidigt som de här policyplanerna växte fram tillsattes

⁷Se vidare: <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/KESUruotsiluonnos.pdf>

resurser för att stimulera ett ökat samarbete mellan UoH-sektorn, forskningsinstituten och näringslivet.

Den grundläggande policymässiga kompassriktningen:

Högskolornas resurser bör koncentreras på större helheter genom starkare nätverksbildning samt effektivare ledarskap och utvärdering av verksamheten. Universiteten förbättrar sin internationella konkurrenskraft genom att profilera sig samt genom att satsa på forskningens kvalitet, mångvetenskaplighet och en internationellt sett högklassig forskarkår. Yrkeshögskolornas huvudmän skall tillsammans med undervisningsministeriet säkerställa att högskoleenheterna är tillräckligt stora och mångsidiga samt satsa på utbildning som svarar mot arbetslivets behov i regionerna.⁸

Med den här utredningen som utgångspunkt så kan vi kortfatta lista några av de viktigaste initiativen i utvecklingsplanen.

Forskningssystemet:

- Utvecklingsåtgärderna riktar sig till prioritering av funktioner, internationell och nationell profilering av forskningsorganisationerna.
- De gemensamma projekten mellan högskolorna, forskningsinstituten och företagen utökas och infrastruktursamarbetet och det övriga samarbetet intensifieras i syfte att utveckla verksamheten i forskningssystemet.

Yrkeshögskolorna:

- Yrkeshögskolorna utvecklas som regionala påverkare utgående från vilken uppgift de givits och praktiska behov företagen har. Högskoleväsendet byggs inte ut. Utvecklingsåtgärderna riktas under undervisningsministeriets ledning till att säkerställa och förbättra verkningsfullheten, kvaliteten, innehållet och effektiviteten i enheternas verksamhet
- Yrkeshögskolornas huvudmän skall tillsammans med undervisningsministeriet säkerställa att högskoleenheterna är tillräckligt stora och mångsidiga samt satsa på högklassig utbildning som svarar mot arbetslivets behov i regionerna och på utveckling av den tillämplande FoU-verksamhet som är yrkeshögskolornas uppgift. Detta sker i samarbete med dem som har nytta av denna verksamhet.

Universiteten:

- Universiteten förbättrar sin internationella konkurrenskraft genom att profilera sig samt genom att satsa på forskningens kvalitet, mångvetenskaplighet och en internationellt sett högklassig forskarkår.
- Universitetens ledning, strategiska planering och forskningsförvaltning stärks och forskningsverksamheten samlas till större helheter i syfte att åstadkomma mer s.k. kritiska massor, synergifördelar och mångvetenskapliga forskningshelheter.
- Den konkurrensbaserade finansieringen utökas för att göra det möjligt för högskolorna att förnya sig och specialisera sig samt höja undervisningens och forskningens kvalitet.
- De som producerar forskningsrön, dvs. forskningsinstitutionerna, högskolorna och andra forskningsorganisationer konkurrerar om forskningsuppgifterna genom kvalitet och relevans. Arbetsgruppen anser det vara viktigt att även producenterna bildar *tematiska konsortier* för att öka systemdynamiken, avlägsnar överlappningar och fyller forskningsluckor i samarbete med konsortierna av beställare.
- Högskolornas deltagande i sektorforskningen utgör en del av deras samhällseliga serviceuppgift. Ökade kontakter med sektorforskningen utgör också en del av högskolornas profilering och omstrukturering.

⁸ Ibid fotnot 6.

Nya universitetsstrukturer

Som ett led i arbetet med utvecklingsplanen för universitetssektorn bad undervisningsministeriet universiteten att ge sina förslag projekt för strukturell utveckling. Fram till augusti 2006 hade drygt 200 projektförslag skickats in och av dessa fick ett 50-tal projekt dela på 18 miljoner euro. De för den här utredningen kanske intressantaste förslagen handlade om skapandet ett antal nya *universitetsfederationer*. En planeringsgrupp har bl.a. föreslagit bildandet av ett konsortium mellan Åbo universitet och Åbo handelshögskola. Tanken är att universiteten i ett första steg skall behålla sin självständighet där både universitetet och handelshögskolan behåller sina interna styrelser och egna rektorer. För konsortiet väljs en gemensam kansler och styrelse. En betydande del av styrelseplatserna reserveras för representanter som inte kommer från någotdera universitetet. Den enhetliga organisationsmodellen antas skapa en ny grund för det kommande samarbetet. Tanken är att konsortiet skall införas i augusti 2008.

Arbetsgruppen föreslår också att man parallellt med uppbyggnaden av konsortiet startar ett beredningsarbete med syfte att före utgången av 2011 utarbeta en plan för ett nytt slags universitet baserat på erfarenheterna i konsortiet. Enligt planen skall det nya universitetet, som börjar sin verksamhet år 2012, bestå av de nuvarande fakulteterna vid Åbo universitet och Åbo handelshögskola så att det nya universitetet indelas i högskolor ("Schools"). En av dem kan vara Åbo handelshögskola och de andra exempelvis en medicinsk högskola och en högskola för naturvetenskaper och teknik samt andra helheter som skall bildas av Åbo universitets nuvarande fakulteter under den fortsatta planeringen.

Ett annat exempel på förändringar inom universitetssektorn är bildandet av ett *Innovationsuniversitet* utgående från Tekniska högskolan, Helsingfors handelshögskola och Konstindustriella högskolan. Innovationsuniversitetet förväntas inleda sin verksamhet den 1 augusti 2009. Ambitionen med det nya Innovationsuniversitetet är att skapa och bygga upp ett finländskt elituniversitet för att långsiktigt stärka den finländska ekonomiska konkurrenskraften. I de planeringsdokument som finns tillgängliga skisseras på en organisatorisk modell där det nya universitetet övergår till att vara en privaträttslig stiftelse med ett betydande - ca 700 miljoner Euro – stiftelsekapital i botten. Universitetsideologiskt finns det betydande likheter mellan framväxten av det finska Innovationsuniversitetet och det nya DTU i Danmark.

Ett tredje utvecklingsprojekt inom den finländska universitetssektorn är utvecklingen av ett nytt *förbundsuniversitet* i Östra Finland. Universitetet är en sammanslagning av universiteten i Kuopio och Joensuu universitet. Målsättningen med federationen är skapa ett större och mera slagkraftigt forskningsuniversitet i östra Finland. Enligt planerna skall federationen utvecklas successivt startandes redan 2007 med etablerandet av en gemensam ekonomisk fakultet, gemensamma administrativa strukturer och "centers of excellence". Under de kommande åren skall sedan gemensamma forsknings- och utbildningsmiljöer utvecklas inom de samhällsvetenskapliga respektive naturvetenskapliga områdena. År 2010 skall det nya federativa universitetet stå färdigt.

Nya samarbetsformer mellan sektorerna

En annan komponent i den strukturella omvandlingen av de finländska universitets- och högskolesystemet är uppluckringen av den duala modellen genom ett ökat samarbete mellan universiteten och yrkeshögskolorna. Även här finner vi betydande likheter med utvecklingen i Danmark. Hela universitets- och högskolesektorn i Finland består idag av 20 universitet och 29 yrkeshögskolor. Sammantaget bedrivs utbildningsverksamhet vid hela 100 platser runt om i landet. Därutöver har universiteten ett stort antal forsknings- och fältstationer. Sammantaget har denna utbredning lett till ett tämligen fragmentiserat system i Finland. Som vi sett tidigare så har man från politiskt håll strävat efter att motverka denna fragmentiserade struktur, men samtidigt har man velat hålla kvar en tydligt regional dimension i sektorn. De senaste åren har arbetat mycket för att utveckla den regionala dimensionen och organiseringen av utbildningssystemet. I några av de mest urbana och fragmentiserade regionerna har samlat de institutioner inom regionen som ligger utanför de reguljära universitetsorterna i s.k. *Universitetscenter*. Ambitionen har varit att genom samarbete och nätverksbyggande stärka hela utbildningsstrukturen i området. Konsortiesamarbete finns idag i regionerna kring Lahti, Kajaani, Kokkola, Mikkeli, Pori och Seinäjoki.

Exempel: Kajaani universitetscenter

Inom ramen för *Kajaani universitetscenter* har man samlat ett antal olika utbildningsinstitutioner/utbildningsprogram inom ramen för en gemensam organisation. Administrativt är konsortiet ett specialinstitut inom ramen för Universitetet i Uleåborg och rent konkret operativt är det ett samarbete mellan universiteten i Joensuu, Jyväskylä, Kuopio och Lapland. Det konkreta uppdraget för konsortiet är att - genom utbildning och forskning - stödja handel, innovativitet och regional utveckling i distrikten Kainuu och Ylä-Sava.

Förutom att de inblandade institutionerna bedriver sin "egen" verksamhet så har gemensamma utbildningsmoment växt fram och har man etablerat ett gemensamt flervetenskapligt masters-/forskarutbildningsprogram. 2005 hade man ungefär 1000 studenter. Den mera långsiktiga ambitionen med konsortiet är skapa en mera permanent universitetsverksamhet i regionen, med fokus på regionala behov och tillämpad forskningsverksamhet. Även om samarbetsformen är "löst" strukturerad och de enskilda utbildnings- och forskningsenheterna har ett stort mått av självständighet så är konsortierna intressanta organisatoriska skapelser och en del av den finländska strategin att föra samma och stärka geografiskt närbelägna institutioner.

En annan strategi för att motverka den fragmentiserade strukturen inom systemet har varit att fusionera enstaka universitet och yrkeshögskolor. Exempelvis finns planer på integration mellan Åbo Akademi och yrkeshögskolan Novia (se nedan), Vasa universitet och Yrkeshögskolan i Vasa och Svenska Handelshögskolan och yrkeshögskolan Arcada. I och runt staden Vasa har de olika lärosätena också skapat ett gemensamt konsortium för att främja den gemensamma utvecklingen och rationalisera resursflödena.

Förutom förändringsprocesserna inom universitetssektorn och de mera gränsöverskridande samarbetsformerna mellan sektorerna och runt universitetscentrumen/-konsortierna så är en rad omstruktureringar på gång inom yrkeshögskolesektorn. Exempelvis har Svenska Yrkeshögskolan och Yrkeshögskolan Sydväst gått samman och bildat yrkeshögskolan *Novia*. Beslut har också fattats om ett samgående mellan Åbo Akademi och Novia. I Helsingfors har yrkeshögskolan EVTEK och Helsingfors yrkeshögskola bildat *Metropolia* för att stärka högskolestrukturen i huvudstaden. Samtidigt som de här processerna har pågått har det skett en omfattande internt omstruktureringsarbete inom flertalet av yrkeshögskolorna. Antalet utbildningsprogram har bantats och fokusering på bredare och mera långsiktigt hållbara program har skett. En viss arbetsfördelning mellan högskolorna har också skett. Dessutom har ett antal (3) yrkeshögskolor bytt regi från offentlig till privat huvudman. I planerna för de närmaste åren ligger en fortsatt privatisering av ett 10-tal yrkeshögskolor.

I Finland finns det också ett stort antal exempel på framväxten av lösare samarbetsformer. Ett sådant exempel är Svenska Handelshögskolans samarbete med Helsingfors handelshögskola inom ramen för *Helsinki Business Campus*. Inom ramen för det här samarbetet har det utvecklats en lång rad gemensamma forskningsprojekt, centumbildningar och liknande. Exemplet med Helsinki Business Campus, samordningen runt Vasa och de övriga omstruktureringarna jag beskrev ovan illustrerar bra den högre utbildningens allt starkare regionala/geografiska samordning. Sedan ett antal år har den finska regeringen krävt in samordnade regionala utvecklingsstrategier från universiteten och yrkeshögskolorna i de olika regionerna. Nyligen presenterades också en ny regional utvecklingsstrategi där det regionala samarbetet förväntas fördjupas än mer. Boxen nedan presenterar de regionala strategierna avseende den högre utbildningen och dess institutioner.

Strategic policy lines

- The regional impact of higher education will be enhanced through the development of R&D and adult education alongside undergraduate education.
- The activities of the regionally decentralised higher education system will be based on universities' and polytechnics' mutually complementary knowledge, which will be developed with emphasis on the strengths of the regions.
- The practice in cooperation and division of work between higher education institutions will be clarified on the basis of the universities' and polytechnics' joint regional strategies, with due consideration to the fact that the universities' operations are more national in nature.
- Cooperation and structural development will be undertaken to promote the creation of sufficiently large and diversified higher education units needed to assure the quality of education and research.
- The polytechnic network will be developed on the basis of a skeletal structure of large units and a supplementary structure of regional service networks. The universities' activities in the regions will be strengthened through measures to enhance the existing network and further develop the existing regional university centres.
- The special characteristics of the regions will be taken into account in the anticipation of access to graduate labour force. The response to the educational needs of the regions will be based on the use of universities' and polytechnics' current knowledge and service reserves and the further development of their adult education supply. The needs of regional business and industry will be met with a diversified adult education supply at polytechnics.
- The regional networks of universities and polytechnics will be developed to respond to educational needs in the regions. With a view to strengthening the network, open university and polytechnic studies, other adult education, and education relating to educational and cultural self-development will be enhanced with reference to the needs of business and industry and the world of work in general. Open university education will be developed as a track leading to degree studies.
- Measures will be taken to strengthen the prerequisites of higher education institutions for cooperating and networking with other players in their regions.
- Cooperation between the higher education institutions in the Helsinki Metropolitan Area will be intensified and their knowledge will also be utilised more widely in the country.
- Surveys and assessments of the regional impact of higher education institutions will be increased with a view to promoting regional innovation systems and identifying problem points in the innovation chain.

13

Källa: Utbildningsdepartementet

Konkret samarbete inom ramen för enskilda forskningsprojekt är en självklarhet inom universitets- och högskolevärlden och behöver kanske inte diskuteras i någon större omfattning. Det finns dock några intressanta forskningspolitiskt initiativ i Finland som förstärker incitamenten för samarbete och profilering. För det första har man sedan mitten av 1990-talet byggt upp ett tämligen omfattande system med *forskarskolor* i Finland. Idag finns det drygt 120 forskarskolor i Finland varav de allra flesta är universitetsgemensamma eller organiserade av universitet och offentliga och/eller privat forskningsinstitut tillsammans. Den fortsatta politiskt strategin kring forskarskolorna går i riktning mot ökat samarbete mellan alla aktörer systemet, färre men större forskarskolor och tydligare kopplingar mellan forskarskolorna och de enskilda lärosätenas forskningsprofiler/strategier. En annan form av gränsöverskridande samarbete inom det finländska universitets- och högskolelandskapet är s.k. *nationella spetsforskningsprogram*. Programmen är 6-åriga och har tydliga likheter med de svenska Linnébidragen och excellencesatsningar från exempelvis SSF. Flertalet av programmen är gemensamma program mellan forskargrupper vid olika universitet och forskningsinstitut. Forskningspolitiskt tycks den här typen av bredare gemensamma program och forskarskolor ytterligare förstärkas under överskådlig närtid.

Profiler vid universitet och högskolor

En av den här utredningens frågeställningar gäller profilering inom universitets- och högskolesystemen i vår omvärld. Den mera konkreta forskningspolitiska strategin i Finland har på ett mera uttalat sätt betonat samarbete och integration inom sektorn och mellan det offentliga forskningssystemet och företagsvärlden än vad man betonat profilering av enskilda lärosäten. Till viss del skapar det duala systemet i grunden en viss grundläggande profilering, även om utvecklingen precis som i Norge präglas av ”akademisk drift”. Finland har som konstaterats ovan 20 universitet, varav 10 breda multidisciplinära lärosäten. Helsingfors universitet är oerhört dominerande i systemet både på utbildnings- och forskningssidan. Universitetets dominans i forskningssystemet illustreras tydligt i figuren nedan.

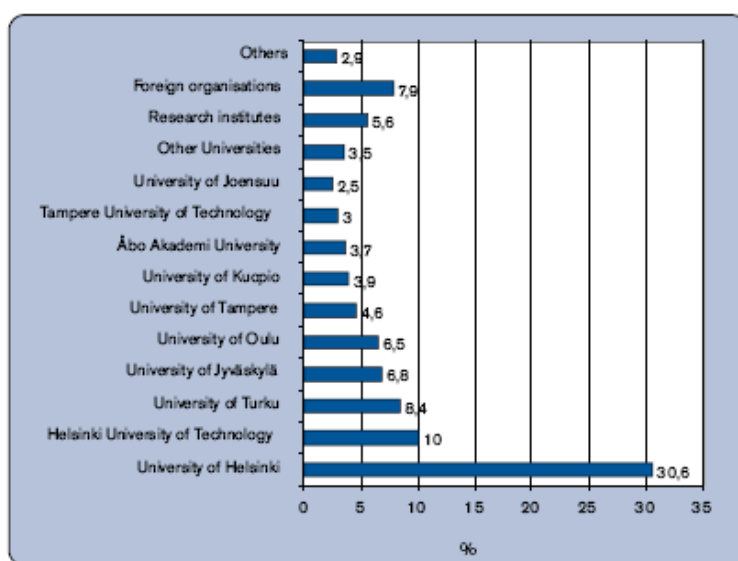

Figure 12. Funding decisions by the Academy of Finland in 2004 by site of research

Forskningsmässigt har flertalet universitet vissa tematiska profilområden som inte sällan relateras till den regionala kontexten. Det gäller exempelvis vid universitetet i Joensuu som särskilt profilerat sig mot gränsstudier och Rysslandsstudier. Det kan också sägas gälla profilen mot informationsteknologi i Jyväskylä och inte minst Universitetet i Laplands fokus på problem relaterade till sin norra belägenhet (som exempelvis minoritetsfrågor, miljö, internationella relationer). Vid sidan av de regionala/geografiska profilinriktningarna så är IT, Bioteknik och miljöfrågor särskilt profilerade i Uleåborg och i Tammerfors pekar den senaste övergripande utvärderingen av forskningen särskilt ut Institutet för medicinsk teknik och forskningsfälten kring historia, information- och massmedia och offentlig hälsa som särskilt starka. Sammantaget kan man vid universiteten peka ut ett antal prioriterade starka forskningsfält och min bedömning är att forskningsportföljerna vid de medelstora finska universiteten är något mera sammanhållna och mera avgränsade än vid sina svenska motsvarigheter.

Bland de breda flerfakultära universiteten finns också vissa utbildningsmässiga profiler där vissa universitet har en dominans av humanist- och samhällsstudenter och andra lutar mer åt naturvetenskap, medicin och hälsovetenskap. Tabellen nedan ger en viss fingervisning om de olika lärosätenas övergripande utbildningsmässiga profiler. Det är dock inte på den här aggregerade nivån som eventuella utbildningsmässiga specialprofiler visar sig. Vad vi kan säga är dock att alla de tio flerfakultära universiteten strävar efter en bred utbildningsprofil på den grundläggande nivån – upp till bachelornivå – och viss specialisering på den mastersnivån och än mer när det gäller forskarskolor. Ett antal av universiteten har också något eget ”specialområde”.

Universitet	Studerande totalt (FTE)	Högre examina	Doktorsexamina	Utbildningsprofil (i storleksordning)
HU	25 747.5	2 358	377	Naturvetenskap, humaniora, samhällsvetenskap
JU	10 288	1 345	108	Humaniora, samhällsvetenskap, naturvetenskap
UU	11 070.5	1 287	143	Teknik, natur, humaniora
JoU	5 762	676	53	Samhällsvetenskap, humaniora, naturvetenskap
KU	4 543.5	469	86	Naturvetenskap, medicin, hälsovetenskap
ÅU	11 364	1 104	126	Humaniora, naturvetenskap, samhällsvetenskap, medicin
TU	10 313.5	1 055	102	Samhällsvetenskap, humaniora, naturvetenskap
ÅA	4 462	502	67	Humaniora, lärarutbildning, samhällsvetenskap
VU	3 359	385	19	Ekonomi, humaniora
LU	2 821	299	15	Samhällsvetenskap, juridik

Sammanfattning

Utvecklingen av det finska universitets- och högskolesystemet de senaste 15 åren har i stor utsträckning präglats och påverkats av den djupa ekonomiska kris som landet gick igenom i början av 1990-talet. I krisens fotspår fanns en utbredd förändringsbenägenhet som tog sig uttryck i en global ekonomisk-politisk världsåskådning och ett universitets- och forskningspolitisk dagordning fokuserad kring nationell ekonomisk konkurrenskraft och innovativitet. I Finland har vi kunnat se upprättandet av och en stark tilltro till ett binära systemet med separata huvudmän – både privata och offentliga – och uppdrag för de båda sektorerna. Ett annat genomgående tema har varit integration och samverkan. Den största nyordningen under de senaste åren har utan tvekan varit satsningarna på några stora

universitetsfederationer och tillskapandet av ett nytt Innovationsuniversitet i Helsingfors. Vi har också kunnat se en stark regional fokusering och koncentration. Detta har exempelvis tagit sig uttryck regionala utvecklingsplaner och ett allmänt ökat samarbete av skiftande intensitet och form runt om i landet. Det regionala samarbetet har också präglats av ett mycket tydligt innovationsperspektiv.

Från ett styrningsperspektiv har man i Finland arbetat med välkända instrument som ökad autonomi för lärosätena i termer av den nya konstitutionella beteckningen ”självägande institutioner” (jfr Danmark och Norge). Autonomins baksida har varit ett ökat fokus kraftfulla utvärderingssystem och ”performance agreements” mellan lärosätena och statsmakterna.

Andra exempel

Storbritannien och Skottland

Det finns inte utrymme i den här studien att ge en fullständig bild av utvecklingsdragen i de universitets- och högskolepolitiska landskapen i Storbritannien, men några nedslag för att visa på några väsentliga och intressanta komponenter är dock på sin plats. Om vi utgår från ett mera politiskt perspektiv så har även i Storbritannien frågor omkring koncentration, profilering, samverkan och integration varit på dagordningen under 2000-talet. I centrala policydokument i både England och Skottland har man talat om vikten av utvecklingen av strategiska allianser, samverkansprojekt och t.o.m. sammanslagningar för att möta en bred flora av samhälleliga behov och krav och en ökad internationell konkurrens inom både utbildnings- och forskningssektorerna.

Under den senaste tioårsperioden har ett 30-tal sammanslagningar skett i England, oftast är det mindre specialiserade högskolor som går samman eller snarare infogas i något av de äldre (pre-1992) universiteten. De senaste åren har vi även kunnat se några mera omfattande och högprofilerade sammanslagningar i sektorn. Detta gäller exempelvis sammanslagningen av London Guildhall University och University of North London vilket ledde till bildande av *London Metropolitan University* med drygt 30000 studenter. I Manchester har *The University of Manchester* och *the University of Manchester Institute of Science and Technology* gått samman och bildat ett nytt universitet. I arbetet med sammanslagningen har man varit mycket tydliga med att det inte handlar om en "traditionell" sammanslagning, utan inriktningar har varit att två universitet nu går samman och bildar ett helt nytt universitet. Företrädare för universiteten har i flera tillfällen pekat på och lyft fram detta som en viktig faktor bakom den lyckade processen.

För att gå från ord till handling när det gäller den strategiska utvecklingen i sektorn har de brittiska myndigheterna (både i England och Skottland) tillskapat strategiska utvecklingsfonder ur vilka universiteten och högskolorna kan söka medel utvecklingsprojekt. Inte minst sammanslagningen i Manchester har fått mycket starkt finansiell stöd från både de strategiska fonderna och andra mera regionala intressenter. Sammanlagt har man erhållit i storleksordningen ca 80 miljoner pund i extra stöd. För att ge bild av de strategiska utvecklingslinjer i Storbritannien kan vi se lite närmare på de projekt som erhållit medel ur de strategiska fonderna. I Skottland ser vi bl.a. ett flertal projekt där högskolor tar initiativ till samgående och inte minst ser man på flera håll hur man försöker utveckla gemensamma "utbildningsportföljer" på en mera regional bas. Vänder vi sedan blickar mot England är bilden ungefär densamma: sammanslagningar, strategiska allianser, uppbyggnad av nya campus, regional förtätning och integration, gemensamma utbildningssatsningar etc. Sedan 2004 har man fördelat nästan 400 miljoner

pund på olika strategiska utvecklingsprojekt i sektorn. För en detaljerade beskrivning se: www.hefce.ac.uk/finance/fundinghe/sdf/

Omvandlingstrycket i Storbritannien har under en längre tid varit mycket starkt. Inte minst införandet av *Research Assessment Exercise* (RAE) har drivit på de strategiska förändringsprocesserna. Detta har inte bara tagit sig uttryck i en lång rad sammanslagningar och alliansbildningar, utan även internt inom flera universitet omstruktureras verksamheten i riktning mot större och ofta flervetenskapligt sammansatta gruppering. Under sommaren 2007 har t.o.m. två colleges vid Oxford universitetet bekräftat att man går samman. Denna sammanslagning är unik. Det är första gången i universitetets moderna historia som två av dess colleges går samman.

Nederländerna

1983 inleddes en politiskt styrd sammanslagningsprocess i den nederländska högskolesektorn. Vid den här tidpunkten fanns drygt 400 små högskolor där många enbart hade ett eller ett fåtal utbildningsprogram med en tydlig lokal förankring/inriktning. Fram till idag har dessa reducerats till ett drygt 40-tal högskolor, varav cirka 15 är mer eller mindre fullt utvecklade multifakultära högskolor, men med en klart professionsinriktad karaktär. Idag bedriver ca 65% av de nederländska studenterna sina studier vid någon av högskolorna. Regleringsmässigt har Nederländerna varit ett föregångsland när det gäller avregleringar och styrningsförändringar inom universitets- och högskolesektorn. Särskilt har man försökt samla och förstärka den centrala ledningen vid universiteten genom att samla såväl det akademiska som förvaltningsmässiga ansvar hos en och samma person och stärka rektors position i relation till den representativt sammansatta styrelsen.

Exempel I

Avans University of Applied Science är ett resultat av en sammanslagning av 14 mindre institutioner. Högskolan har idag 18000 studenter och bedriver verksamhet i tre städer. Man erbjuder ca 40 professionella bachelorprogram och 5 masterprogram. De bedömer själva att deras framgång baseras på en mer praktiskt orienterad verksamhet, vilket skiljer dem åt från universiteten. Detta gäller särskilt utbildningsprogrammen där man ofta gör praktik i en eller två terminer. Man skriver ofta sina uppsatser på företag eller myndigheter och arbetsmarknadens aktörer är med och formar utbildningarnas innehåll. Erfarenheterna från Avans University talar om att sammanslagningsprocesserna många gånger är beroende av om man lyckas bygga en gemensam vision/strategi inför framtiden och att man ges tid/resurser att utveckla organisationen. Liknande erfarenheter finns också från sammanslagningarna av de norska regionala högskolorna. Många gånger – visade utvärderingarna – utvecklades ingen gemensam kultur/identitet på högskolorna, utan den gamla verksamheten bedrevs vidare i en nya större organisatorisk kostym. Den danska modell där man nu kombinerar aktiv fusionering av universiteten och sektorsinstituten, med tydliga krav på profilering, integration och fokusering ger kanske något andra förutsättningar för de organisatoriska omvandlingsprocesserna. Flertalet av de yrkesinriktade högskolorna i Nederländerna har valt att rikta in sig mot små- och

medelstora företag i den närregion man befinner sig och vägnar mycket kraft åt att vägleda/lotsa sina studenter vidare ut i arbetslivet.

Exempel II

Inom det tekniska området finns det långgående planer på att fram till 2010 bilda ett *Federatieve Technische Universiteit Nederland* genom integration och samverkan mellan Delft University of Technology, Eindhoven University of Technology och University of Twente. Genom att successivt samordna och koordinera sina utbildningsprogram och forskningsmiljöer hoppas man kunna stärka innovationskraften i den nederländska ekonomin. Samarbetet har växt fram ur ett politiskt initiativ att utveckla gemensamma nationella masterskurser inom det tekniska området. Idén är att de tre universiteten skall kvarstå som självständiga enheter, men visa upp en gemensam front utåt, utveckla utbildnings- och forskningsprogram och bygga upp gemensamma innovationsstrukturer. Hittills har man startat fem gemensamma "center of excellence" inom olika forskningsfält.

Precis som i flera av de nordiska länderna har det växt fram ett antal samarbeten mellan universiteten och högskolorna. Exempelvis har *Vrije Universiteit Amsterdam* och *Windesheim Hochschulen* byggt upp ett löst utbildnings- och forskningsmässigt samarbete inom det medicinska området. Samarbetet omfattar exempelvis gemensamma utbildningar/kurser och forskningsprojekt. Vid andra universitet (t.ex. Utrecht och Maastricht) har man börjat utveckla universitetsgemensamma elitinriktade mastersprogram för att locka toppstudenter både nationellt och internationellt.

Några ytterligare exempel

Den universitetspolitiska trend mot färre och större universitet och högskolor som vi kunnat se i de studerade länderna är inte unik för dessa länder utan runt om i Europa pågår liknade processer. I *Belgien* har de fyra katolska universiteten i fransktalande delen av landet inlett formella samtal om en sammanslagning. Det huvudsakliga motivet för sammanslagningen är ökad internationell profilering, bredare utbildnings- och forskningsmässiga nätverk och förstärka positioner inom utbildnings och forskningsområdet. I *Wales* har myndigheterna avsatt drygt 70 miljoner pund i fond för att stimulera universiteten och högskolorna i landet till ökat samarbete och strategiska sammanslagningar. Förebilden här är sammanslagning av Cardiff University och University of Wales Colleges of Medicine för drygt tre år sedan. I landet pågår för närvarande en rad andra bilaterala och multilaterala diskussioner om sammanslagningar i olika former.

I *Österrike* har man på kort tid byggt upp en helt ny sektor av *professionshögskolor* ('fachhochschule') med en långt gående finansiell och styrningsmässig autonomi och - till skillnad från den Österrikiska universitetssektorn – med reglerad antagning av studenter. Dessutom har man i år fattat beslut om att fusionera ett 50-tal post-gymnasiala lärarutbildningsinstitutioner för att skapa åtta större, offentligt finansierade, lärarhögskolor. Denna organisatoriska omvandling har skett samtidigt som man kraftigt avreglerat hela sektorn och införa ett (delvis) kvalitetsdrivet finansieringssystem för både utbildningen och

forskningen. Idag pågår en intensiv diskussion inom ramen för det Österrikiska rektorsrådet om strategier för en ökad profilering av enskilda institutioner inom sektorn.

Slutsatser

I den här rapporten har jag kortfattat försökt ge en bild av förändringsprocesserna i universitets- och högskolesystemen i våra nordiska grannländer. I fokus har begreppen ”samverkan” och ”profilering” befunnit sig och syftet med arbetet har varit att ge input till och stödja SUHF:s arbetsgrupp kring ett förändrad universitets- och högskolelandskap i Sverige. Det finns som vi har kunnat se några genomgående och gemensamma teman i utvecklingen i de nordiska länderna. För det första har vi kunna se processer mot en ökat geografisk och institutionell integration. De främsta exemplen här är fusionsprocesserna i Danmark och universitetsfederationerna som håller på att växa fram i Finland. Men på en rad ställen runt om i de nordiska länder pågår processer där högskolor förhandlar om samgående eller andra lösare samarbetsformer. Vi ser också en tendens till att näralliggande högskolor och universitet närmar sig varandra allt mer. Samverkansprocesserna tycks i flertalet fall drivna av antingen en konkurrenslogik eller ambitioner att tillsammans utvecklas till universitet. Det kan i många fall vara rationell och logiskt att samarbeta och t.o.m. gå samman, men det är påfallande hur stor tilltro aktörerna ställer till att enbart ökad storlek också innebär förstärkt konkurrenskraft. Min bedömning är att man i många fall underskattar svårigheterna och utmaningarna när det gäller de renodlade fusionerna. Mycket talar för att det är lättare att få acceptans och genomföra lösare och mera partiella samarbetsarrangemang eller federativa lösningarna där organisationen inte rubbas på samma grundläggande sätt som i fallet med en fusion. Det kan exempelvis vara samarbete kring en eller flera utbildningar, forskningsprogram, gemensamma forskarskolor, gemensam infrastruktur eller någon liknande.

Vi ser i de nordiska länderna också en rad försök från såväl det politiska systemet som institutionerna själva att utveckla tydligare profiler och allmänt förstärka de centrala ledningarnas prioriterings- och styrningskapacitet. Min bedömning är nog trots allt att det är en tämligen begränsad differentiering som utvecklats i systemen. Det finns en form av grundläggande differentiering när det gäller forskningen och forskarutbildningen som i stor utsträckning är koncentrerad till de äldre universiteten och till de olika monofakultära specialinstitutionerna inom främst teknik och medicin. Utbildningsmässigt finns motsvarande grundläggande uppdelning där högskolorna generellt sett har en mera professionsinriktade profil. Men det finns i samtliga system en klar och tydlig tendens till såväl akademisk som yrkesmässig ”drift”. De olika institutionerna blir med andra ord allt mer lika varandra. Det finländska binära systemet framstår här som något mera robust. Den profilering som

vi ser i övrigt är som jag konstaterat tidigare framför allt kopplad till olika typer av tematiska satsningar kring ”heta” områden som IT, nano, molekylär biologi, klimat, energi etc. En måhända lite tillspetsad iakttagelse är att många använder det amerikanska systemet som en retorisk förebild, men få har på allvar diskuterat frågan om en utveckling mot rent undervisande institutioner och rena forskningsuniversitet med stor dominans av ”graduateutbildning” och forskning. Kanske är initiativet med ett Innovationsuniversitet i Helsingfors det tydligaste exemplet på en sådan utveckling.

Referenser

(Jag har här valt att både ta med sådana texter som jag direkt hänvisat till i texten, men också en del av det bakgrundsmaterial på vilket min framställning vilar).

Generellt

- ”A Framework for Higher Education in Scotland. Higher Education Review”, Scottish Executive, 2003.
- Arnold, Erik et al (2006). *Four Case Studies in University Modernisation: KU Leuven, Twente, Manchester and Loughborough*. Technopolis.
- Beerkens, Eric – Derwende, Marijk (2007). “The paradox in international cooperation: Institutionally embedded universities in a global environment”. *Higher Education* 53, sid: 61-79.
- Beerkens, Eric (2004) *Global Opportunities and Institutional Embeddedness; Higher Education Consortia in Europe and Southeast Asia*. Enschede: CHEPS.
- Deiaco, Enrico & Melin, Göran (2006). *Considerations on university alliances. Motives, risks and characteristics*. Arbetsrapport 2006:55. Stockholm: SISTER:
- EUA 2007. *Managing the university community: exploring good practice*.
- Fägerlind, Ingemar – Strömqvist, Görel eds. (2005). *Reforming higher education in the Nordic countries – studies of change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Paris: UNESCO.
- Kim, Lillemor (2002). *Lika olika. En jämförande studie av högre utbildning och forskning i de nordiska länderna*. Stockholm: Högskoleverket.
- Kyvik, Svein (2006). *Endringsprocesser i høyskolesektoren i Vest-Europa*. Arbeidsnotat 7/2006. Oslo: NIFU STEP.
- Schmidt, Evanthia Kalpazidou (2004). *Research and Higher Education in the Nordic Countries. A Comparison of the Nordic Systems*. Working paper 2004/3. Aarhus. CFA
- Teather, David C B (2004) (ed). “Consortia; International Networking Alliances of Universities” *Journal of Studies in International Education* 9(3)

Danmark

- Aalborg Universitets udviklingskontrakt 2006-2008*, Aalborg Universitet.
- AAU 2010 – Strategi for Aalborg Universitet*
- Danmarks nationale reformprogram. Første fremskridtsrapport*, Regeringen Oktober 2006
- Forskningspolitiske udfordringer. Identifikation af kernefeltet i dansk forskning*, Danmarks Forskningspolitiske Råd, Årsrapport 2005.
- Fusion, faglige strategier og finansiering*, Københavns universitet.
- Nyt Danmarkskort på universitets- og forskningsområdet*, Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, oktober 2006.
- OECD (2005). *Supporting the contribution of higher education institutions to regional development - reports on Denmark*
- OECD (2005). *Reviews of National Policies for Education - University Education in Denmark*

Offentlig forskning – mere konkurrence og bedre kvalitet. Regeringens debatoplæg til møde i Globaliseringsrådet 8-9 december 2005.

Rapport til VTU om etableringen af Det nye DTU gennem fusion af DTU, Risø, DFiU, DRC og DTF, DTU

Status for universiteternes selvstyre – marts 2007, Rectorskollegiet

Udviklingen på de danske universiteter, Redegørelse til Folketinget. Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling, April 2005

Udviklingskontrakt mellem Aarhus universitet og Ministeriet for videnskab, teknologi og udvikling for 2006-2008.

Udviklingskontrakt for Syddansk Universitet 2006-2008, SDU

Universitetssystemet i Danmark, Danmarks Forskningspolitiske Råd, Februar 2006.

Videregående uddannelser i verdensklasse – vision og strategi, Regeringens debatoplæg til møde i Globaliseringsrådet 10-11 november 2005.

”Videnskabsministern vil indgå ”frihedspagt” med universiteterne”, pressmeddelende VTU 2007-06-12

Norge

Kyvik, Svein (2002). The merger of non-university colleges in Norway. Higher Education 44, sid. 53-72.

Michelsen, Svein & Aamodt, Per Olaf (2007). *Evaluering av kvalitetsreformen. Sluttrapport.* Oslo: Norges forskningsråd.

”Norge får sitt sjuende universitet”. Pressmeddelende 2007-08-09, Regeringen.

Norgård, Jorunn Dahl & Skovdin,, Ole-Jacob (2002). *The Importance of Geography and Culture in Mergers: A Norwegian Institutional Case Study.* Higher Education Vol 5, No 1, sid 73-90

NOU 2003:25. *Ny lov om universiteter og høyskoler.*

NOU 2004:14. *Frihet med ansvar, Om høgre utdanning og forskning i Norge.*

OECD (2005). *OECD thematic review of tertiary education. Country Background Report for Norway.*

OECD (2006). *Thematic Review of Tertiary Education - Country Note for Norway*

St.meld. nr 20 82004-2005). *Vilje til forskning.*

St.meld. nr 27 (2000-2001). *Gjør din plikt – Krev din rett.*

Stensaker, Bjørn – Aamodt, Per Olaf (2006). ”Fra distriktshøgskole til universitet”. *Forskningspolitikk* Nr 2/2006.

Stensaker, Bjørn et al (2005). *Noen erfaringer og utfordringer med fusjoner i høyere utdanning.* Arbeidsnotat 24/2005. Oslo: NIFU STEP.

Stjerjøl, Steinar (2007) ”Fra høyskole til universitet?”, *Forskerforum* 5/2007.

Ursin, Lars Holger (2007). ”Mot landsdelsuniversiteter?”, *Nettavis for Universitetet i Bergen*, 2007-04-19.

Vabø, Agnete & Aamodt, Per Olaf (2005). *Kvalitetsreformen og universitetene som massutdanningsinstitusjon.* Oslo: NIFU STEP

”Åtte høyskole vil bli universitet”, *Morgenbladet* 2007-01-05

Finland

”Den strukturelle utvecklingen av universiteten går vidare”. *Pressmeddelande,* Utbildningsdepartementet, 2006-10-31.

Goddard, John et al (2006). *Supporting the Contribution of Higher Education Institutions to Regional Development. The Jyväskylä Region Finland*. OECD/IMHE.

Finlands Akademis strategi.

Knowledge, innovation and internationalisation. Science and Technology Policy Council of Finland 2003.

Ministry of Education (2004). *Management and Steering of Higher Education in Finland*. Ministry of Education 2004:20.

OECD (2005). *OECD thematic review of tertiary education. Country Background report for Finland*.

OECD (2006). *Thematic review of tertiary education. Finland: country note*.

”Planeringsgrupp: En framtida koncentration av toppforskning i Åbo”.
Pressmeddelande, Utbildningsdepartementet, 2007-02-19.

”Planeringsgrupp: Finland skall få ett toppuniversitet inom teknik, handel och konst”. *Pressmeddelande*, Utbildningsdepartementet, 2007-02-19.

”Planeringsgrupp: Joensuu och Kuopio universitet blir Östra Finlands federativa universitet”. *Pressmeddelande*, Utbildningsdepartementet, 2007-02-19.

”Science, Technology and Innovation”. *The Science and Technology Policy Council of Finland*, 2006.

Statsrådets principbeslut om strukturell utveckling av det offentliga forskningssystemet. Utbildningsdepartementet, 2005.

”Strukturell utveckling av högskolorna”. *Pressmeddelande*, Utbildningsdepartementet

”Universiteten skall bli självständiga offentligrättsliga inrättningar – autonomin stärks”. *Pressmeddelande*, Utbildningsdepartementet, 2007-01-17.

”Utredningsmännen: Universiteten måste ges möjlighet till fondeekonomi”.
Pressmeddelande, Utbildningsdepartementet, 2006-05-11.

Utbildning och forskning 2003-2008. Utvecklingsplan. Utbildningsdepartementet, 2004.

Utbildning och forskning 2007-2012. Utkast till utvecklingsplan 2007.06-29. Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet (2006). *Universiteten 2005. Årsberättelse*. Utbildningsdepartementet 2006:32.